

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ**

Кафедра публічного управління та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь - «Магістр»

на тему: **Управління процесами підвищення якості життя населення
територіальної громади**

Виконав: студентка спеціальності
281 «Публічне управління та
адміністрування»

ОП «Публічне управління та
адміністрування»
(шифр і назва напряму підготовки,
спеціальності)

Заболотна Аліна Ігорівна
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Керівник

к.е.н. Стоволос Надія Борисівна
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по-
батькові)

Рецензент: доктор економічних наук,
академік Української технологічної академії,
професор, керівник Навчально-наукового
центру проєктних технологій, Сумський державний
педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

Віталій Омеляненко

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	<u>Економіки і менеджменту</u>
Кафедра	<u>Публічного управління та адміністру</u>
Освітній ступінь	<u>«Магістр»</u>
Спеціальність	<u>073 «Менеджмент»</u> <u>ОП «Адміністративний менеджмент»</u>

Затверджую:

Завідувач кафедри _____

(посада, ПІБ)

«____»

«____»

20__ р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Заболотна Аліна Ігорівна**

1. Тема роботи: Управління процесами підвищення якості життя населення територіальної громади

2. База практичного дослідження: Дружбівська територіальна громада

Керівник роботи
доцент,

Стоволос Надія Борисівна к.е.н.

затверджена наказом по університету від _____

«____» _____ 20__ р. № _____

3. Строк подання студентом закінченого проекту (роботи)

«____» _____

2024 р.

4. Вихідні дані до проекту (роботи):

нормативно-законодавчі акти України, навчально-методичні посібники, монографії, підручники за тематикою дослідження, наукові публікації, статистична інформація з Офіційного веб-портала Дружбівської міської громади за 2022- 2024 роки

– **Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):**

- дослідити теоретичні аспекти управління процесами підвищення якості життя населення територіальної громади;
- проаналізувати систему адміністрування та управління територіальною громадою в сучасних умовах;
- систематизувати нормативно-правове забезпечення в управлінні процесами підвищення якості життя населення територіальної громади;
- провести аналіз економічного стану якості життя населення на прикладі Дружбівської територіальної громади;
- обґрунтувати удосконалення напрямків державно-громадського управління процесами покращення якості життя на місцевому рівні;
- розробити організаційно-правові засади щодо управління процесами покращення якості життя населення територіальної громади

6. Дата видачі завдання:

«15» листопада 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту(роботи)	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1	Визначення об'єкту, предмету дослідження, формулювання мети та задач кваліфікаційної роботи, складання плану	Листопад-грудень 2023	виконано
2	Підбір та вивчення літературних джерел, законодавчої та нормативної бази	Січень 2024	виконано
3	Узагальнення теоретичного матеріалу з обраної теми дослідження та представлення чорнового варіанту першого розділу кваліфікаційної роботи	Лютий-квітень 2024	виконано
4	Збір та обробка фактичного матеріалу, узагальнення аналізу застосування досліджуваного питання на підприємстві (переддипломна практика)	02-31 травня 2024	виконано
5	Оформлення теоретичної частини кваліфікаційної роботи, узагальнення аналітичної частини, захист звіту по переддипломній практиці	Червень 2024	виконано
6	Проектування напрямів вдосконалення досліджуваної проблеми	Липень-Серпень 2024	виконано
7	Завершення проектної частини кваліфікаційної роботи та подання попереднього варіанту третього розділу керівнику	Вересень 2024	виконано
8	Оновлення даних за 2022, 2023 роки та доопрацювання аналітичного і проектного розділів кваліфікаційної роботи	вересень-жовтень 2024	виконано
9	Оформлення кваліфікаційної роботи, та її подання на попередній захист торецензування	листопад 2024	виконано
10	Перевірка кваліфікаційної роботи на автентичність (подання роботи для перевірки на плагіат на кафедрі, до відділу якості освіти)	листопад 2024	виконано
11	Подання закінченої роботи та документів до неї до деканату	25 листопада 2024	виконано
12	Захист кваліфікаційної роботи	грудня 2024	виконано

Студенка
Керівник роботи

А.І. Заболотна
Н.Б. Стоволос

Перевірку на автентичність проведено.

(підпис)

Дипломна робота допущена до захисту

Н.М. Баранік

С.М. Лукаш

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	11
1.1 Теоретичні характеристики та показники якості життя населення територіальної громади	11
1.2 Сучасний погляд на управління процесами якості життя населення територіальної громади	20
1.3 Вплив чинників економічної безпеки на якість життя населення територіальної громади	24
РОЗДІЛ 2 РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ДРУЖБІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	34
2.1 Співпраця територіальної громади та органів місцевого самоврядування в Дружбівській територіальній громаді	34
2.2 Використання нормативно-правової бази в управлінні якісним життям населення територіальної громади	37
2.3 Аналіз економічного розвитку Дружбівської територіальної громади як показник якості життя населення	40
РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	48
3.1 Формування ефективних стратегій для покращення якості життя населення територіальної громади	48
3.2 Структурні напрямки удосконалення процесів управління задля покращення якості життя населення територіальної громади	52
3.3 Удосконалення процесів підвищення якості життя населення регіону за матеріалами Дружбівської територіальної громади	57
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність теми. Покращення якості життя населення територіальної громади завжди було актуальним питанням в різні періоди історичного розвитку суспільства. Процеси, що відбуваються в українській державі і в територіальній громаді, комплекс реформ та пошук нових форм ведення управлінської діяльності, ведуть по суті до оновлення розуміння поняття «управління якістю життя», що виражає і підвищену увагу до характеристики поняття «управління територіальною громадою», де слід розглядати комплекс інституцій. Значна роль в підвищенні якості життя населення територіальної громади залежить від форм та методів управління громадою. Один з видів державної діяльності, повинен полягати у здійсненні нею управлінського та впорядкованого впливу на сфери, галузі суспільного життя, де втручання держави є шляхом використання функцій виконавчої влади. Прийняття колективних рішень для реалізації певної стратегії управління повинно бути узгодженим і координованим, щоб досягти поставленої. Це і є характеристика публічного управління, тобто взаємодії державного управління з громадою. Саме вищезазначений процес тісно пов'язаний з поняттями «територіальна громада» та «місцеве самоврядування», а саме об'єднанням людей, що ставить перед собою певні спільні завдання.

На мою думку, найціннішим скарбом є якість життя населення територіальної громади, як складна та інтегральна характеристика результатів управлінських, екологічних, соціально-економічних, політичних і культурних чинників, що визначають статус людини в суспільстві та керують її діяльністю.

Отже, дослідження розвитку управління процесами якості життя населення територіальної громади полягає у відсутності єдиного підходу до розуміння значення поняття «якість життя» населення територіальної громади відповідно до сучасних викликів.

Висвітлення питання за темою даного дослідження включають праці, присвячені трансформації управління територіальною громадою. В контексті цих питань ведуть наукові дослідження Беляєва О.П. [1;2;6;9], Буднікевич І. [16], Глинський Н. Ю. [20], Дацій О. І. [22], Тарасюк О.М.[65;66], Дейнега О. В. [23], Дейнега І. О. [23], Іванов О.Б. [38], Куценко В. І. [42], Богуш Л. І. [42], Опалєва І. В. [42], Петкова Л. О. [48], Шевчук О. Ю. [71] та інші.

Сучасні позиції у моделюванні соціального та економічного розвитку території та процеси щодо покращення життя населення відображені у працях провідних українських дослідників Почеп О.В. [50], Геєць В. М. [30], Куйбіда М. [41], Артёмова Т. І. [30], Бажал Ю. М [30]., Барановський О. І. [30]. та ін.

Велику роль у становленні глобальної концепції щодо якості життя населення відіграли теоретичні напрацювання зарубіжних дослідників у рамках і поза рамками програм ООН, ОЕСР, МОП, Світового банку, Міжнародного товариства з досліджень рівня життя населення: Дж. Гелбрейта [5], А. Сена [3], Т. Хегерстранда [4], Д. Сміта [59].

Отже, маємо значну кількість досліджень науковців та публікацій з питань управління територією та громадою задля покращення добробуту життя населення. Потребує подальшого вивчення недостатнє вирішення питань, пов'язаних з виконанням функцій управління на рівні територіальної громади, що обумовлює актуальність теми та практичне значення результатів даного наукового дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування механізмів взаємодії учасників управління територіальною громадою з урахуванням змін повноважень, та функцій виконавчих органів влади на рівні територіальної громади задля покращення якості життя населення.

Для досягнення зазначеної мети автором дослідження були поставлені такі **завдання**:

- дослідити теоретичні аспекти управління процесами підвищення якості життя населення територіальної громади;

- проаналізувати систему адміністрування та управління територіальною громадою в сучасних умовах;
- систематизувати законодавче забезпечення в управлінні процесами підвищення якості життя населення;
- провести аналіз економічного стану якості життя населення на прикладі Дружбівської територіальної громади;
- обґрунтувати удосконалення напрямків державно-громадського управління процесами покращення якості життя на місцевому рівні;
- розробити організаційні та правові засади щодо управління процесами покращення якості життя населення територіальної громади.

Об’єктом дослідження є Дружбівська територіальна громада Шосткінського району Сумської області.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і організаційно-методичних питань, пов’язаних з формуванням системи управління процесами підвищення якості життя населення територіальної громади.

При написанні роботи використовувалися такі *методи дослідження*: індукція і дедукція (висновки про факти щодо тенденцій покращення життя регіону); висновки робилися на підставі знання загальних властивостей діяльності; абстрактно-логічний (узагальнення результатів аналізу і формування висновків за кожним розділом та загальних); аналізу та синтезу (систематизація тенденцій управління процесами якості життя регіону), в Україні, Сумській області та Дружбівській територіальній громаді та інші загальноприйняті статистичні методи.

Робота виконувалась у відповідності до вимог, визначених методичними рекомендаціями кафедри публічного управління та адміністрування СНАУ і факультету економіки і менеджменту СНАУ.

Елементами наукової новизни одержаних результатів роботи є: набуло подальшого розвитку характеристики розуміння процесів управління

територіальною громадою з урахуванням поняття якості життя населення територіальної громади; удосконалено: модель управління процесами підвищення якості життя населення територіальної громади на регіональному рівні з урахуванням викликів суспільства та складних умов проживання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування запропонованої схеми дій щодо управління процесами покращення якості життя населення територіальної громади, які базуються на принципах державно-громадського управління.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Положення кваліфікаційної роботи доповідались авторкою на двох науково-практичних конференціях викладачів, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету (м. Суми, 13-17 листопада 2023), (м. Суми, 14-16 травня 2024), на міжнародній науково-практичній конференції (Chicago 9-11 November, 2023), а також у фаховому міжнародному журналі (Copernicus, Political and Legal Studies, December 2023).

Публікації. Результати наукового дослідження відображено у трьох наукових працях.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 72 найменувань, додатків. Основний текст викладений на 70 сторінках комп'ютерного тексту, робота містить 7 рисунків, 3 таблиці та додатки.

Додаток А Публікація 1

Додаток Б Публікація 2

Додаток В Публікація 3

Додаток Г Сертифікати участі у міжнародних науково-практичних конференціях

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1.1 Теоретичні характеристики та показники якості життя населення

Соціальний та економічний розвиток провідних країн світу, у тому числі України, визначається досягнутим рівнем розвитку суспільства і характеристиками по якості життя в суспільстві. У Концепції Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) зазначається, що будь-яка держава в світі у процесі свого економічного розвитку має в першу чергу створювати найкращі умови для того, щоб життя людей було довгим, здоровим і наповненим творчістю [53].

Вивчення рівня життя населення завжди було актуальною темою, оскільки безпосередньо пов'язане з основними пріоритетами розвитку цивілізації людського суспільства. Рівень життя населення у соціально-економічному значенні відображає рівень і ступінь задоволення потреб людей у матеріальних благах, побутових і культурних послугах. Тому, аналіз дослідження теми дозволяє визначити основні напрями вдосконалення соціально-економічної політики держави [6].

Характерною рисою забезпечення високої якості життя є загальноприйнятий показник ефективності соціальних програм і економічної політики. В сучасному світі існують різноманітні проблеми, у вирішенні яких зацікавлені представники різних країн та громад. Однією з таких проблем є збереження життя, забезпечення належної якості надання послуг для підвищення життєвого рівня населення та економічної підтримки. Для досягнення цієї мети потрібно чітке розуміння змісту, процесу та формування методів управління задля покращення життя регіонів.

Відповідно до рейтингу міжнародний проєкту Numbeo – рівень життя дослідники оцінюють за певними ознаками: клімат, рівень забруднення довкілля, купівельна спроможність населення, співвідношення цін на житло і доходу, вартість життя, рівень безпеки, якість охорони здоров'я, час у дорозі на роботу. Актуальними є дослідження аналітичного порталу «Слово і діло», яке відстежило зміну місця України в цьому рейтингу [61].



Рисунок 1.1 - Індекс якості життя України серед країн світу

Джерело: сформовано за даними [61].

На думку дослідників – у 2013 році показник якості життя населення в Україні був на 57 місці серед 67 країн, в 2014-му ми опустилися на 4 позиції вниз, на 61 місце з 68. У 2015 Україна була на 75 місці з 86 країн.

У 2016 році Україна за рівнем якості життя населення була на 52 місці з 56 держав, в 2017 – 59 місце з 67 країн, в 2018 – 57 місце з 60 країн, в 2019 – 62 місце з 71.

За підсумками минулого року в рейтингу якості життя Україна опинилася на 65 позиції з 80. У «помаранчевій» зоні з нами виявилися Індія, Панама, Ліван, Колумбія, Бразилія, Марокко, Пакистан, Китай, Росія, Таїланд, Гонконг.

Рецесія, спричинена пандемією COVID-19, яку також називають Великим локдауном – це глобальна економічна трагедія, спричинена пандемією коронавірусної хвороби. Рецесія почалася в більшості країн у лютому 2020 року.

Після року економічного спаду в цілому світі, який супроводжувався стагнацією економіки та споживчої активності, локдауном внаслідок COVID-19, та іншими запобіжними заходами, які запроваджувалися на початку 2020 року, світова економіка увійшла у кризу [61].

Відповідно дослідження експертів Міжнародного валютного фонду спрогнозували, що через пандемію COVID-19 збільшиться рівень доходів серед населення та розрив між бідними і багатими членами суспільства. При цьому розвиток пандемії вплине на доходи населення набагато сильніше, ніж попередні захворювання: мова про спалахи SARS (2003), H1N1 (2009), MERS (2012), Ebola (2014 року) і Zika (2016). Після кожного періоду захворювання індекс Джині підвищувався, а негативні наслідки зберігалися ще протягом декількох років після закінчення кризової ситуації [39].

Індекс Джині – індекс нерівності або індекс справедливості, був винайдений на початку XX століття італійським економістом Коррадо Джині. Він характеризується розривом між бідними і багатими верствами населення: чим вище коефіцієнт, тим більший розрив – 1% означає рівність доходів населення, 100% – весь дохід зосереджений в руках однієї групи людей.

Дослідження в Україні Індексу Джині показали, що в нашій країні показник один з найнижчих в світі – 25,36 %. Поруч з нами за підрахунками – Азербайджан (22,45 %), Молдова (24,5 %), Білорусь (24,75 %), Словенія (24,84 %), Чехія (25,43 %), Словаччина (25,77 %). Розбіжності в дослідженнях

можливі, якщо в державі існує недостовірна статистика щодо рівня доходів громадян і високою часткою тіньової економіки.

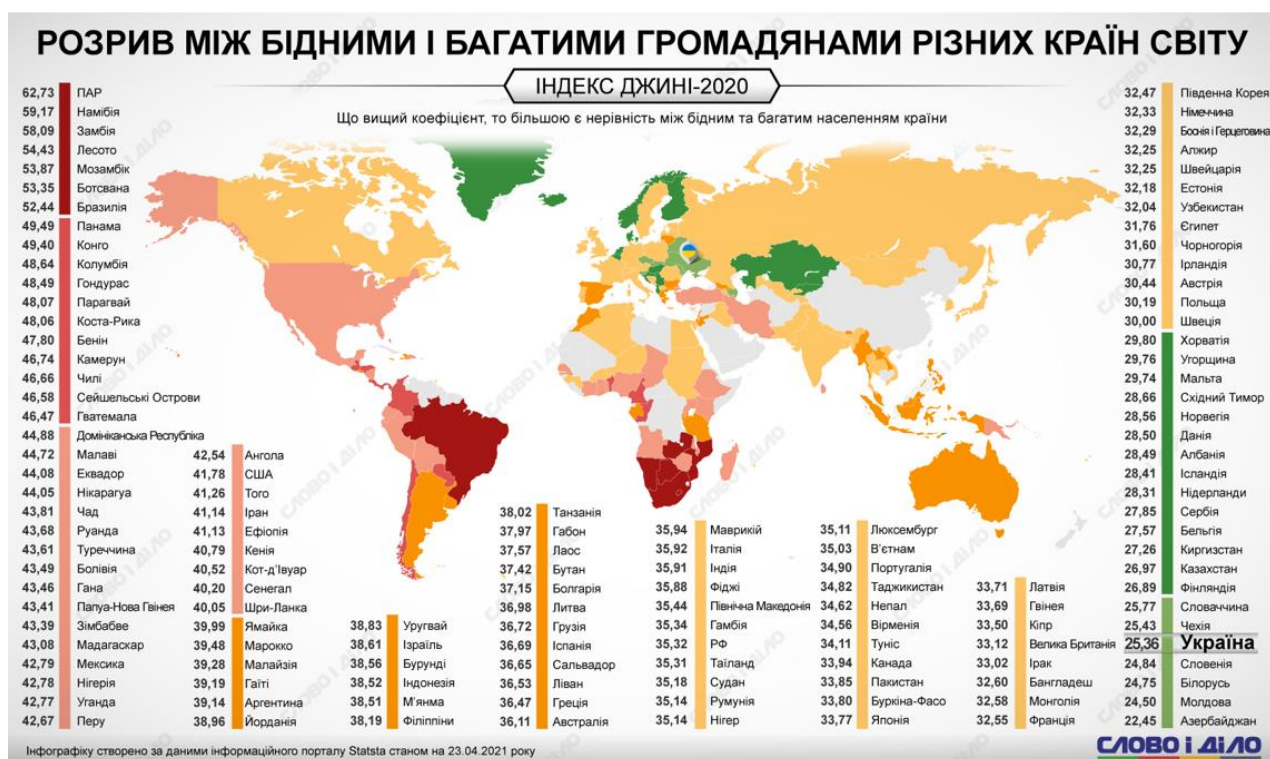


Рисунок 1.2 - Індекс Джіні в світі в 2020 році – на інфографіці головного сайту про політиків «Слово і діло»

Джерело: сформовано за даними [39].

У сусідній Польщі індекс Джіні-2020 склав 30,19 %, в Данії – 28,5 %, в Швейцарії – 32,25 %, в Німеччині – 32,33 %, у Франції – 32,55 %, в Британії – 33, 12%.

Найвищий показник якості доходів між багатими і бідними в ПАР (62,73 %), Намібії (59,17 %), Замбії (58,09 %), Лесото (54,43 %), Мозамбіку (53,87 %), Ботсвані (53,35 %), Бразилії (52,44 %).

У світовій та науковій спільноті поняття «якість життя» має суперечності, які виникали і будуть виникати тому, що це поняття можна визначити з різних точок зору, кожна з яких має право на існування [9].

Відсутність чіткості у тлумаченні близьких соціальних категорій,

зокрема понять «якість життя», «рівень життя», «спосіб життя», «рівень людського розвитку» в сучасних умовах значно впливає на їх сприйняття та вживання в державних документах. Актуальним та обґрунтованим слід визнати вживання терміну «рівень життя» у затверджених «Концепції державної регіональної політики» та «Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та план заходів її реалізації». У новій редакції Концепції державної регіональної політики визначення мети державної регіональної політики характеризується забезпеченням високого рівня показників по якості життя населення незалежно від місця проживання [53; 25].

Поняття «якість життя» має вищий зміст, носить суб'єктивно-об'єктивний характер і розкривається через різні показники умов життя і стану населення, які не завжди доцільно порівнювати з іншими характеристиками життя людей. Дещо притаманно певним територіям і формує якість населення і умов його життя, певні соціально-територіальні спільності.

У такому розумінні якість життя населення – це фактично властивості відповідного регіонального соціуму, простору, в якому реалізуються можливості і потреби громади, залежно від конкретної мети. На сьогодні більшість науковців використовують в якості оцінювання задоволеності потреб населення результативні показники життєвого рівня регіону. Адже життя регіону залежить від багатьох чинників.

Сучасність роботи географічним положенням, механізмами публічного управління регіоном, реалізацією ідей соціальної підтримки держави, яка є відповідною актуальним потребам та інтересам регіону, соціально-економічної, екологічної та соціокультурної політики. Ускладнення внутрішньої структури управління, нестача людських ресурсів, особливо у прикордонній території України, інтенсивний розвиток політичних змін актуалізують обрану проблематику.

За підсумками минулого року в рейтингу якості життя Україна опинилася на 65 позиції з 80. У «помаранчевій» зоні з нами виявилися Індія,

Панама, Ліван, Колумбія, Бразилія, Марокко, Пакистан, Китай, Росія, Таїланд, Гонконг.

Найкраще оцінювати, наскільки змінилося життя українців за основними соціально-економічними показниками: тарифами, розміром мінімальної зарплати і пенсії, інфляції, цінами тощо. Як змінилися ці цифри з весни 2019 року до весни 2021 року досліджували аналітики порталу «Слово і діло» [71].

Макроекономічні показники.

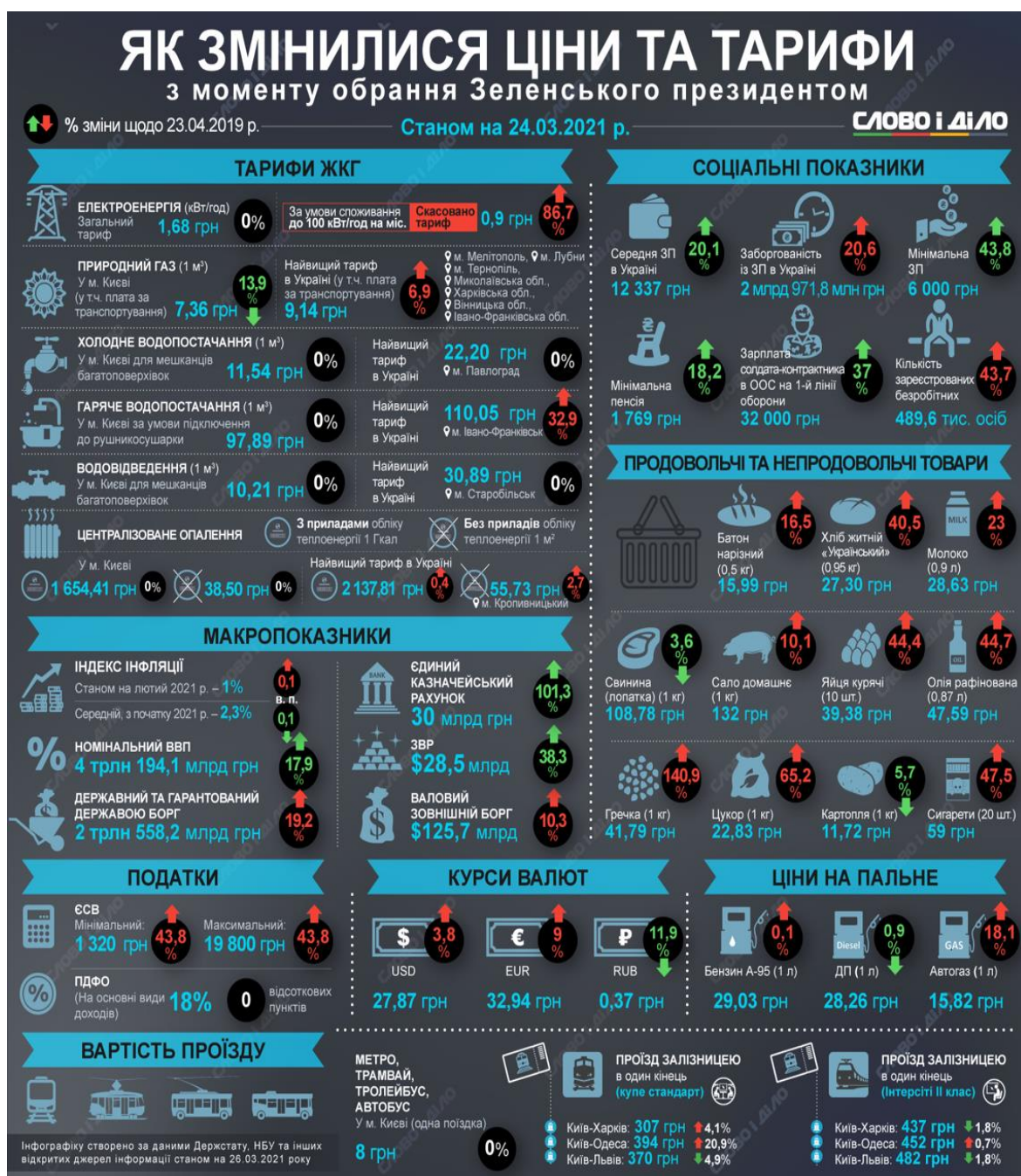
Індекс інфляції за два роки трохи зріс: у березні 2019 року він був 0,9 %, в лютому 2021-го – 1 %.

Даних щодо номінального ВВП за перший квартал 2021 року ще немає. За минулий рік він зріс на 17,9 % – до 4194,1 млрд грн.

Валовий внутрішній борг держави за станом на березень 2019 року становив 114 млрд доларів, станом на кінець 2020 року зріс до 125,7 млрд доларів (+10,3%).

Крім того, зріс розмір державного та гарантованого державою боргу: в березні 2019-го – 2146,6 млрд грн, в січні 2021-го – 2558,2 млрд грн (+19,2%).

Сума коштів на єдиному казначейському рахунку зросла вдвічі – до 30 млрд грн. Також на 38,3% побільшали обсяги золотовалютних резервів – до 28,5 млрд. доларів.



(станом на кінець лютого).

Рисунок 1.3 – Основні економічні показники

Джерело: сформовано за даними [72]

Опитування дослідниками Міжнародного республіканського інституту (MPI) в Україні спільно з соціальною групою «Рейтинг» охопило мешканців 24 міст України. За результатами дослідження визначили найкомфортніші міста для проживання.

Дослідники попросили самих жителів ставити оцінки містам, де вони проживають. Окремо визначили емоційне сприйняття власного міста мешканцями. Укладачі рейтингу оцінили як дуже низький індекс купівельної спроможності українців та високий індекс забруднення довкілля. Якщо дивитися по містах, то найвищий рівень життя у Вінниці, Луцьку, Івано-Франківську.

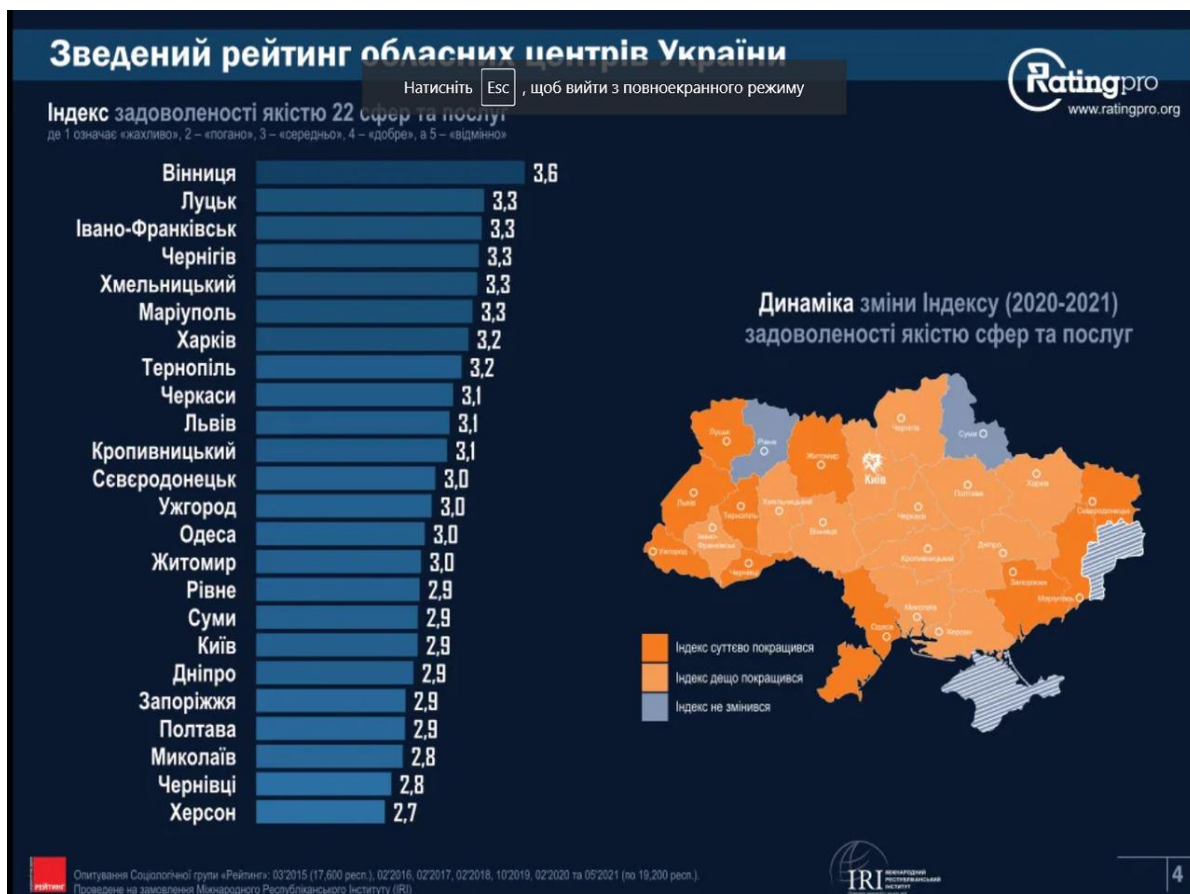


Рисунок 1.4 – Рейтинг міст України

Джерело: сформовано за даними [37]

Отже, відчуючи обмеженість моделей соціального та економічного детермінізму для розуміння суспільних процесів будемо вважати, що освоєння нових методів характеристики якості життя населення є необхідним для впорядкування і уточнення багатьох наукових категорій, які вже на сьогоднішні виступають показниками ефективності соціально-економічної політики.

Окремі компоненти якості життя населення можна виміряти наступними рівнями:

1. Міжнародний рівень.
2. Національний рівень.

Показники добротності життя населення також характеризуються рівнем досягнення певної мети та отриманням задоволення від умов життя, наданням послуг тощо. Високий рівень життя містить в собі як кількісні, так і якісні параметри, як об'єктивні, так і суб'єктивні підходи до характеристики життя і умов діяльності суспільства та людини особисто:

- *об'єктивні підходи* – характеризують добробут соціального і фізичного, штучного і природного середовища, в якому люди прагнуть реалізувати свої потреби;
- *суб'єктивні підходи* – відповідають розгляду ціннісних установок особистих хвилювань. Чинниками якісного життя є самопочуття, задоволеність життям, впевненість в майбутньому, успішність в реалізації планів, почуття щастя, тощо [31].

Якщо говорити про вимірювання якості життя населення можна виділити основні методології:

1. Методологія ЄС (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions). Головний вид діяльності Європейського фонду – здійснювати моніторинг якості життя за такими напрямками: фізичне та психічне здоров'я населення; трудова зайнятість населення; рівень освіти; характеристика сімейного становища; участь у громадському житті та інше [3,32].
2. Методологія Європейського комітету статистичних систем (European Statistical System Committee – ESSC). Дана методологія полягає у розробленні набору показників за 9 напрямками результатів та показниками у вищезазначеному пункті.

Таким чином, показники якості життя населення територіальної громади значною мірою залежать від органів місцевого самоврядування, форм та методів взаємодії під час державно-громадського управління, якісних здійснень оціночного впливу реформ на соціально-економічне життя населення.

1.2 Сучасний погляд на управління процесами якості життя населення територіальної громади

Обмеження демократичних засад у суспільстві може означати відсутність справжнього благополуччя населення у будь-якій країні. Саме через це дослідники стали звертати увагу на державу і публічне управління як інституційну систему, здатну спрямовувати зусилля на подолання негативних явищ у суспільстві і зростання добробуту. У другій половині ХХ ст. активного розвитку набули ідеї інституціоналізму і теорія держави добробуту. Прибічники цих ідей активно використовували соціальний компонент і характеризували економічні процеси за допомогою різноманітних факторів, включаючи соціально-психологічні, технологічні та політичні характеристики розвитку держав [7]. Одним з представників інституціоналізму стає американський економіст Дж. Гелбрейт, з ім'ям якого пов'язують початок широкого застосування терміну «якість життя населення» в його сучасному розумінні. В 1958 р. він опублікував книгу «Суспільство достатку» (The Affluent Society), де намагався описати механізми виникнення таких складних процесів, як бідність і соціальні свободи, окреслити контури суспільства загального добробуту, здатного подолати всі дефіцити і розриви у розвитку окремих соціальних груп і територій [8]. Центральним аспектом розвитку і модернізації економіки у баченні інституціоналістів є організація системи громадського контролю над економічними процесами, реалізація чого пов'язується з активною діяльністю держави. У ці часи західні науковці докладають чимало зусиль до розвитку теорії індустріального суспільства, яка

серед факторів еволюційної модернізації суспільства відчутно виділяє науково-технічний розвиток, який докорінно трансформує індустріальну структуру суспільства. У технологічному ракурсі державна влада розглядає проблеми політичного характеру, економічних криз, безробіття, заробітної плати, зміни у соціальній структурі суспільства. Під «якістю життя» розуміють усі блага, які може запропонувати територіальній громаді, розвинуте індустріальне суспільство, тобто суспільство, в якому домінуючими вважаються наука та організація, а не приватні інтереси. Якість життя відображає ймовірність споживання товарів і послуг, що надаються у розвиненому суспільстві, характеризують стандарти, стилі і способи життя і відображається насамперед через економічні показники [10].

Надзвичайна складність і постійне розширення змісту державно-громадського управління свідчить про те, що існує певний взаємозв'язок між соціально-економічним, публічним управлінням територіальною громадою та якістю життя населення, досягнутою в цій системі. Визначення якості життя населення, запропоноване в першому параграфі, відповідає нашій думці.

У сучасних політичних та економічних реаліях, підвищення якості життя є першочерговою метою держави та органів місцевого самоврядування. З одного боку, якість життя є сталим результатом досягнутого рівня соціально-економічного розвитку населення в результаті якісного управління громадою та державою і водночас основою для подальших змін. Однак, на нашу думку, чіткий взаємозв'язок між якістю життя населення та рівнем соціально-економічного розвитку можливий лише за умови наявності конкретної концепції формування та розвитку публічного управління та послідовної реалізації державної політики [15].

Найтісніший зв'язок між якістю життя та рівнем соціально-економічного розвитку можна простежити на прикладі процесу розвитку територіальної громади. Зміст категорії «якість життя» постійно збагачується і розширюється з розвитком людського потенціалу. Кожному етапу соціально-економічного розвитку був притаманний свій погляд на «якість життя» як соціально-

економічну категорію та шляхи її досягнення, проте до кінця 20 століття більшість науковців зійшлися на думці, що якість життя є кінцевим результатом публічного управління територіальною громадою та політичного розвитку суспільства. Зокрема, для молодих демократичних країн з перехідною економікою наголошувалося на важливості економічного розвитку, а для розвинених країн – на важливості соціального розвитку. Відповідно, слід зазначити, що для досягнення високої якості життя необхідно враховувати певні чинники. Прагнення до досконалості та високої якості життя не завжди є реалістичною потребою, пов'язаною з тривалістю життя людини.

Для того, щоб краще відобразити взаємозв'язок і взаємозалежність якості життя та рівня соціально-економічного розвитку, розглянемо поняття державно-громадське управління розвитком територіальної громади та його соціально-економічні аспекти, їх складові та вплив на якість життя в цілому та на окремі аспекти його формування [16].

У 2020 році були проведені Вибори відповідно до нового Виборчого кодексу України до місцевих органів влади по всій Україні. У цей день, 25 жовтня, виборці отримали новий склад депутатів до обласних, районних, міських, селищних та сільських рад. Запровадилась оновлена система відкритих партійних списків, зменшилась чисельність депутатів та збільшилися можливості щодо їхнього відкликання.

Залишився незмінним процес виборів у населених пунктах, де мешкають менше 10 тисяч людей, що мають виборче право. За мажоритарною системою обиралися сільські, селищні, міські голови та сільські старости.

Для населених пунктів, що налічують понад 10 тисяч виборців, за новим Виборчим кодексом була запроваджена система відкритих списків. Відповідно відбувалось обирання депутатів до районних, міських, сільських та селищних рад із наявною кількістю виборців.

Однак, за новими вимогами не було можливості для самовисуванців. Висувати кандидатів на посади могли тільки діючі політичні партії. Під час

укладання списків кандидатів партії дотримувалися гендерного балансу – мінімум 40% представників однієї статі.

Мажоритарна система не нова для українців. Процес проведення голосування залишився незмінним, а от новим став принцип вибору за відкритими партійними списками.

Оскільки в результаті адміністративної реформи в Україні сформувалися Об'єднані територіальні громади та збільшилися райони областей, то тепер скорочується кількість місцевих рад. Відтак зменшиться і загальна кількість депутатів.

Створення нового уряду охарактеризувалось прийняттям нових нормативних документів щодо розвитку громад та територій України. Прийняття Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695 стало вирішальним етапом в появі нового основного документу, який і сьогодні використовують для планування та реалізації стратегій розвитку громад та територій. Вищезазначений документ також став важливим для координування політики держави у сфері управлінської діяльності – досягнення ефективності використання природних та людських ресурсів у територіальних громадах і регіонах в інтересах населення, єдності державних інституцій врахування Стратегії сталого розвитку, збереження екологічної системи громади та регіону, бережливе використання природних ресурсів з урахуванням потреб сучасних та майбутніх поколінь [25].

Публічне управління територіальними громадами комбінується із маркетинговою діяльністю. Розвиток бізнесу на підприємствах, підприємницькі організацій малого та середнього бізнесу повинні уникати диспропорцій у темпах розвитку, комунікацій. Маркетингова стратегія повинна сприяти створенню робочих місць, підвищенню рівня соціальних послуг тощо. Особливої уваги заслуговує потреба у формуванні оновлених територіальних громад з уникненням ризиків та загроз впровадженню успішності реформи децентралізації [7].

Особливо вищезазначені фактори потрібно врахувати в період повоєнної відбудови. Реформування публічного управління неможливе без інноваційних, оновлених підходів до усвідомлення Цілей сталого розвитку [70].

Високоєфективне публічне управління громадою впливає на якість життя населення і один з головних чинників соціально-економічного розвитку регіону – це публічне управління територіальною громадою з дотриманням усіх заходів економічної стратегії та безпеки. Враховуючи економічний розвиток та географічне положення нашого регіону неможливо не розглядати поняття «якість життя» населення не дбаючи про економічну безпеку регіону. Обов'язковими є виділення головних чинників щодо забезпечення економічної безпеки територіальної громади [20].

Отже, розглянувши основні підходи в управлінні територіальною громадою можна зробити висновок, що розширені повноваження і можливості органів місцевого самоврядування в поєднанні з активною діяльністю територіальних громад, завдяки реформі децентралізації набувають позитивних змін. На цій основі виникають нові методи публічного управління, які розширюють можливості державного, регіонального та територіального управління, змінюючи водночас підходи та стратегічні цілі з акцентом на сталий розвиток територій для теперішніх і майбутніх поколінь.

1.3 Вплив чинників економічної безпеки на якість життя населення територіальної громади

Враховуючи географічне положення, сучасні політичні події на території регіону, розвиток інфраструктури, вивчення і дослідження питань і проблем державного управління у сфері забезпечення економічної безпеки, має одне з провідних місць в роботі багатьох економістів. Проблематиці економічної безпеки задля забезпечення якісного життя населення територіальної громади присвячені ряд праць і монографій, що

відрізняються теоретично різними підходами до вивчення поставлених завдань. Вивчення та дослідження економічної безпеки повинно носити всебічний, комплексний характер, що обумовлено її залежністю від значної кількості чинників: фінансових, інвестиційних, інформаційних, стратегічних та інших. Чинник – умова, причина, параметр, показник, що чинять вплив на економічний процес і результат цього процесу [48]. Це джерело дії на систему, що відбивається на значенні змінних моделі цієї системи.

Економічна безпека на будь-якому рівні схильна до впливу безлічі чинників.

Виділимо, на наш погляд, основні дві групи класифікацій чинників економічної безпеки:

1. Класифікація чинників економічної безпеки, позначена в нормативних документах Української держави;
2. Класифікації чинників економічної безпеки, позначені в працях вітчизняних учених-економістів (тут необхідно відмітити, що, як вже було визначено вище, в працях зарубіжних учених економічна безпека як економічна категорія – не розглядається, тому ця група класифікацій чинників економічної безпеки представлена тільки з іншого погляду українських учених-економістів) [28].

Розглядаючи різні групи класифікацій, необхідно зазначити, що розуміння поняття «економічна безпека» як нормативний термін в законодавчих і нормативних актах не закріплена. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, також не містить такого визначення, містить мету і об'єкти, розглядає потенційні загрози економічної безпеки [29].

України, визначає основні критерії і параметри стану економіки, що відповідають вимогам економічної безпеки держави, і описує (у найзагальнішому вигляді) заходи і механізми економічної політики, спрямовані на забезпечення економічної безпеки. Цей документ, на наш погляд, вимагає доопрацювання. Проте необхідно відмітити, що категорія

«національна безпека», і «економічна безпека», як вказувалося вище, є ключовою складовою «національної безпеки». Виходячи з цього, зробимо висновок, що класифікація чинників національної безпеки аналогічна класифікації чинників економічної безпеки. Побудова цієї класифікації має на увазі, що економічна безпека являється складовою національної безпеки, тобто чинники, що впливають на національну безпеку, впливають і на економічну безпеку.

Спираючись на цей висновок, складемо наступну класифікацію, згідно Закону України «Про національну безпеку України» [34]:

Класифікація чинників загальної безпеки:

- роблять вплив на національну оборону;
- впливають на державну і громадську безпеку;
- підвищують якість життя українських громадян;
- роблять вплив на економічне зростання;
- покращують науку, технології і освіту;
- підтримують охорону здоров'я;
- роблять вплив на культуру;
- зберігають екологію живих систем і раціональне природокористування.

Зазначимо, що аналіз інших нормативних актів дозволяє збудувати аналогічну класифікацію чинників економічної безпеки. Зокрема зазначимо головний закон нашої держави – Конституцію України [38]. Це дозволяє зробити висновок і системність підході при формуванні Закону України «Про національну безпеку України».

Класифікація груп чинників економічної безпеки, позначена в працях вітчизняних учених-економістів. Серед таких класифікацій груп чинників економічної безпеки можна виділити класифікації, дані авторами [34]. Розглянемо основні такі групи.

Так, на думку Бондаренка А.І. [12;13] на рівні економічної безпеки держави чинники можна розділити на внутрішні і зовнішні.

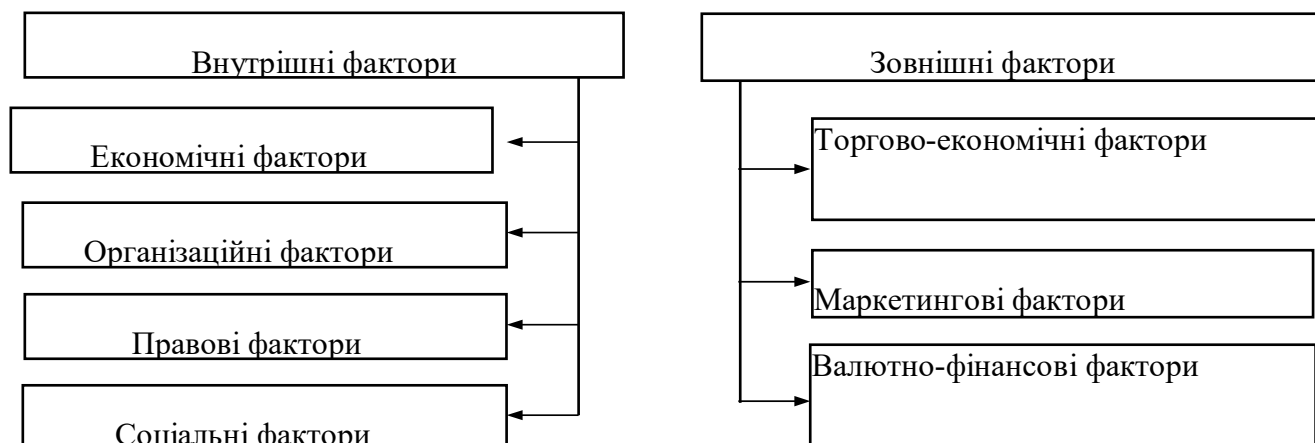


Рисунок 1.5 – Фактори, що впливають на економічну безпеку держави

Джерело: сформовано за даними [28,29,30]

Внутрішні чинники визначають матеріальні основи економічної безпеки, їх можна класифікувати таким чином:

- структура національного господарства;
- рівень монополізації економіки;
- ефективність громадського виробництва;
- конкурентоспроможність економіки;
- технологічна база промислового виробництва;
- стан фінансової системи;
- інвестиційна політика держави [26].

Організаційні чинники – чинники, наявність яких обумовлена умовами управління, що склалися в державі, національним господарством. Вони включають, як правило:

- стан об'єктів інфраструктури;
- рівень організації розвідки мінерально-сировинної бази;
- ефективність залучення ресурсів в господарський оборот;
- організація розвитку науково-технічного прогресу (НТП) на перспективних напрямках;

- ухвалення оптимальних управлінських рішень [27].

Правові чинники – чинники, наявність яких обумовлена нормативно-правовими рамками ведення і управління, що склалися в державі, національним господарством. До них відносяться:

- досконалість нормативно-правового законодавства;
- подолання монополізму в економіці;
- правова дисципліна і виконавча;
- стан боротьби з корупцією і злочинністю в економіці;
- контроль над рухом фінансових коштів [17].

Соціальні чинники – чинники, наявність яких обумовлена такими, що склалися в державі соціальними і соціально-економічними умовами функціонування національного господарства. Вони включають:

- забезпечення прийнятних для більшості населення умов життя і розвитку особистості;
- запобігання значній диференціації в доходах громадян;
- недопущення приховування доходів і ухилення від сплати податків;
- виключення потенційних загроз виникнення соціальних конфліктів;
- боротьбу з тероризмом.

Серед зовнішніх чинників, що роблять вплив на стан економічної безпеки держави, на особливу увагу заслуговують наступні.

Торговельно-економічні чинники – чинники, наявність яких обумовлена умовами взаємодії, що склалися у світі національних господарств різних держав у рамках торгово-економічних стосунків. Основними чинниками тут виступають:

- структура імпорту (доля продовольства і високотехнологічних товарів);
- структура експорту (доля конкурентоздатних товарів);

– контроль над ринками збуту вітчизняної продукції (включаючи і військову), митний контроль над експортно-імпортними операціями [37].

Валютно-фінансові чинники – чинники, наявність яких обумовлена умовами взаємодії національних господарств різних держав, що склалися у світі, у рамках валютно-фінансових стосунків. Поміж основних чинників можна виділити:

- стан фінансового ринку і ринку цінних паперів;
- основні напрями фінансових потоків і характер розрахункових стосунків;
- рівень дефіциту державного бюджету;
- конвертація національної валюти;
- стан банківської системи;
- рівень зовнішнього і внутрішнього боргу;
- золотовалютні запаси країни;
- валютний контроль митного кордону держави [40].

Маркетингові чинники – чинники, наявність яких обумовлена умовами просування товарів і послуг, вироблюваних різних держав, що робляться у рамках національних господарств, які склалися у світі, в умовах глобалізації.

Факторний аналіз зовнішнього і внутрішнього впливу на економічну безпеку держави, на думку Бондаренка А.І. [12] дозволяє визначити основні джерела загроз національному господарству країни і напряму підвищення рівня безпеки держави в економічній сфері. Група українських авторів [11;22;36] не проводить виділення чинників економічної безпеки проте, вивчаючи праці цієї групи авторів можна зробити висновки про різні підходи до розгляду економічної безпеки та відповідно класифікувати: чинники, що впливають на економічну безпеку на загальнодержавному рівні; на регіональному рівні; на рівні господарства.

Існують різні характеристики загрози економічної безпеки на кожному рівні, що вказує на необхідність аналізу і контролю значень економічної безпеки. Відмітною особливістю підходу є акцентування уваги на

особливостях устрою і функціонуванню окремих секторів економіки – фінансового, фондового, кредитно-банківського, інвестиційного, промислового, науково-технічного, інноваційного.

Подальший, глибший і детальніший аналіз впливу чинників на економічну безпеку слід проводити також на різних рівнях – міжнародному, національному, державному, рівні господарюючого суб'єкта.

Необхідно зазначити, що для ефективного управління та функціонування системи економічної безпеки потрібна наявність основних умов, які в своїй структурі будуть частиною національної економічної безпеки. (Рисунок 1.6)

Основу для якісного життя територіальної громади можна збудувати завдяки удосконаленому рівню державно-громадського управління громадою.

Нище зазначені структурні елементи дають можливість виділити основні чинники економічної безпеки.

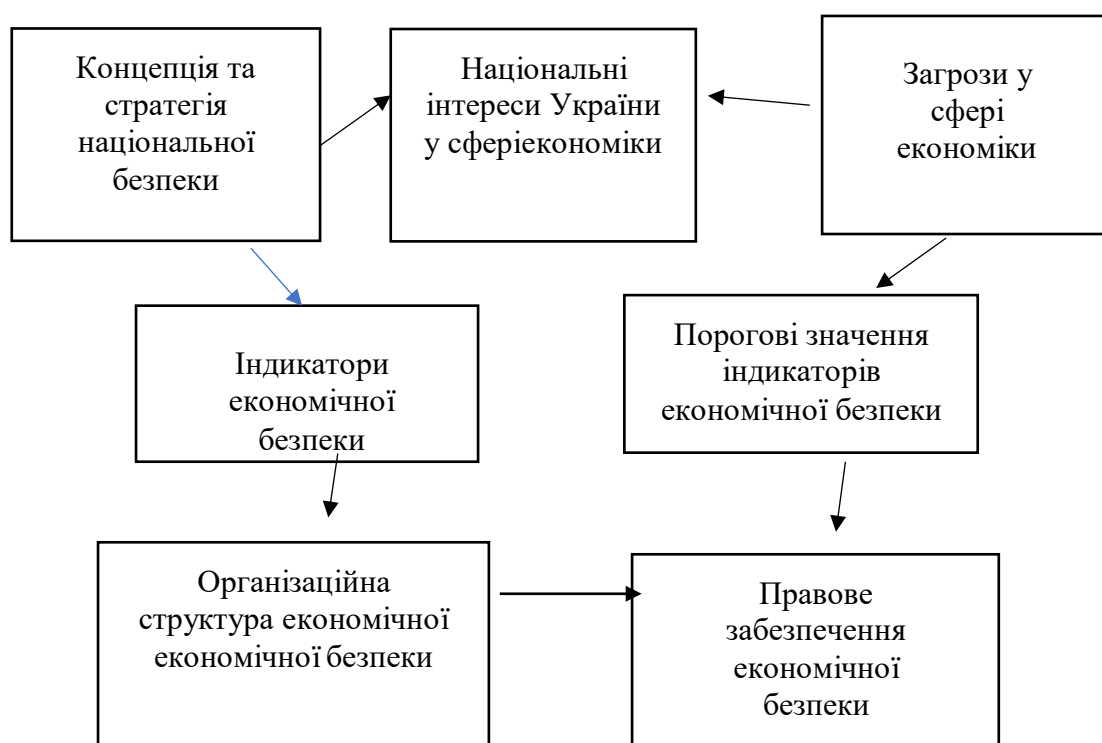


Рисунок 1.6 – Структура системи державної політики з забезпечення економічної безпеки України

Джерело: сформовано за даними [31,34]

Можливість впроваджувати нові методи публічного управління виникла в результаті процесів децентралізації в Україні, підвищення розвитку демократії та оновлення законодавства щодо органів місцевого самоврядування [49].

На наш погляд, детальне вивчення класифікацій чинників економічної безпеки дозволяє сформулювати теоретичну модель економічної безпеки (Рис. 3).

Дотримуючись вибраного напрямку дослідження, за основу подальшого дослідження виберемо класифікацію чинників державної політики з забезпечення економічної безпеки за характером впливу на елемент економічної безпеки, а саме чинників, що впливають на якість життя територіальної громади.

У сучасних важких політичних, економічних умовах більшість підприємств працюють в непередбачуваності. Нестабільна політична ситуація, воєнний стан і соціально-економічна криза в країні посилюють ступінь управління ризиками, прийняття рішень і діяльність підприємств. Актуальності набуває проблема забезпечення економічної безпеки бізнесу та підприємств.

Відсутність чіткого трактування складових системи забезпечення економічної безпеки змушує почати дослідження даного питання.

Метою системи економічної безпеки є своєчасне запобігання та виявлення усіх видів загроз задля забезпечення захисту діяльності підприємства та бізнесу і досягнення поставлених планів в роботі.

Економічна безпека є складовою взаємодії та узгодженості між усіма елементами системи.. Об'єктами системи забезпечення економічної безпеки можуть виступати види діяльності, майно, ресурси, служби, структурні підрозділи, робітники яких володіють навіть комерційною таємницею.

Отже, ми пропонуємо віднести наступні структурні категорії економічної безпеки наведені на рисунку 1.7 та розробити схему злагодженої роботи усіх систем.

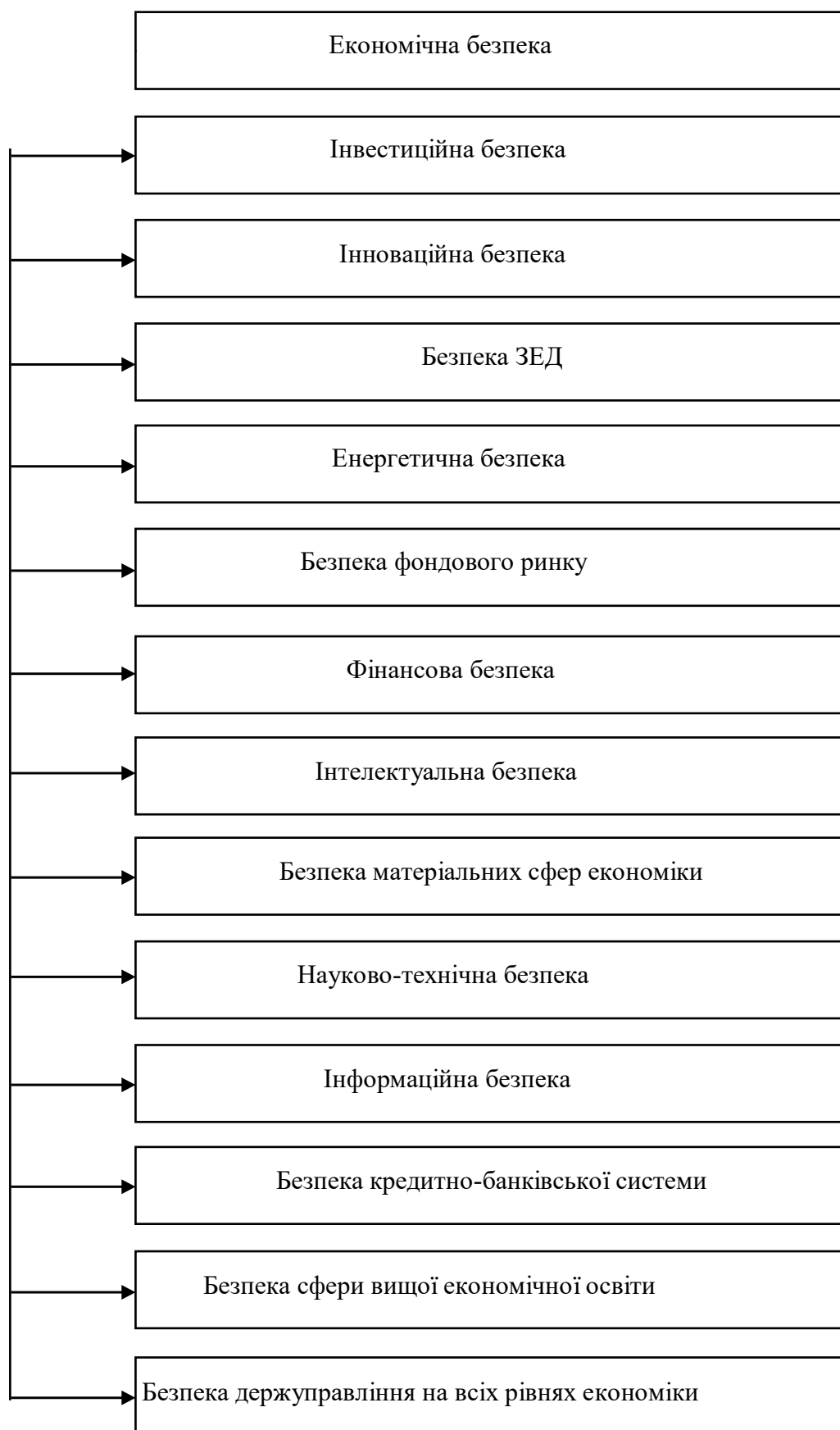


Рисунок 1.7 – Структура категорії «Економічна безпека»

Джерело: сформовано за даними [31,34]

Таким чином, формування поняття «якість життя населення» є науковою категорією, яка має чітке економічне обґрунтування та формується завдяки розвитку певної території та громади, якісного державно-громадського управління, дотримання соціальних гарантій та економічної безпеки задля розвитку території та громади.

В Україні дедалі частіше говорять про європейську якість життя, про стандарти і рівень життя у західних країнах – це і добре, і погано. Добре тому, що ми знаходимось у пошуках взірця якості життя населення. Погано тому, що ми при цьому намагаємось побудувати стратегію власного розвитку, користуючись чужими зразками та прикладами і відкидаючи усвідомлення свого власного унікального коріння. Беззмістовно порівняння якості життя населення в регіоні де не стабільний розвиток суспільства, існує військова загроза інфраструктурі та економічному потенціалу регіону з регіонами протилежними за характеристиками та потребами. Потрібно сформувати систему якісних інституцій управління, вирішити ряд політичних та суспільних проблем, щоб визначити майбутній шлях побудови безпекової економіки у майбутньому.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ДРУЖБІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1 Співпраця територіальної громади та органів місцевого самоврядування в Дружбівській територіальній громаді

В процесі розвитку регіону, співпраця виконавчих органів влади з територіальною громадою відіграє вирішальну роль у формуванні соціально-економічного ландшафту та успішного розвитку територій. У випадку Дружбівської територіальної громади, розташованої в Шосткинському районі Сумської області, нормативно-правове забезпечення набуває першочергового значення для сприяння економічному зростанню та сталому розвитку регіону. Під час дослідження механізмів співпраці у сприянні соціально-економічному розвитку Дружбівської територіальної громади, враховано її географічні, демографічні та ресурсні характеристики [32].

Дружбівська територіальна громада була утворена у серпні 2016 року рішенням сесії Дружбівської міської ради «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та Постанови Центральної виборчої комісії від 7 жовтня 2016 року «Про перші вибори депутатів сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад і відповідних сільських, селищних, міських голів 18 грудня 2016 року». Земельні угіддя громади входять до складу Ямпільського району Сумської області [57].

Територіально-адміністративним центром громади є місто Дружба, що знаходиться на відстані 18 км. від районного центру смт. Ямпіль та у 189 км. від обласного центру м.Суми. Територія Дружбівської міської ради визначається по зовнішніх кордонах Шосткинського району. До складу Дружбівської міської ради входить місто Дружба та 11 сіл Палащенкове,

Романькове, Чуйківка, Дорошівка, Василець, Дорошенкове, Косинське, Бугор, Микитське, Об'єднане, Довжик. Територія Дружбівської громади складає 126,13 кв.км. Гідрографічна сітка представлена річками Івотка, Журавель, Кремля, озерами та ставками, а площа лісового фонду становить 4633 га, де переважають ліси змішаного типу. Для земель сільськогосподарського призначення відведено 7047 га. Землі громади мають корисні копалини – глину та пісок.

Демографічна ситуація на території Дружбівської в довоєнний період була неоднозначною. Спостерігалось зменшення кількості населення в результаті урбанізації. [24].

Публічне управління розвитком Дружбівської ТГ охоплює національну, регіональну та місцеву політику. На національному рівні актуальності набуває земельне законодавство, головні питання пов'язані із землекористуванням, оподаткуванням, регулюванням підприємницької діяльності та залученням інвестицій, визначають загальну структуру, в межах якої діють ініціативи місцевого розвитку. Регіональна політика, якою керується Сумська обласна державна адміністрація, надає додаткові директиви, адаптовані до конкретних потреб і можливостей регіону в сучасних умовах. Місцеві розпорядження та положення, прийняті Дружбівською міською радою, ще більше вдосконалюють правове середовище відповідно до політичних обставин [37]. Враховуючи значні площі сільськогосподарських угідь, лісові ресурси та родовища корисних копалин, ефективне планування землекористування та управління ресурсами є критично важливими для економічного процвітання Дружбівської територіальній громаді. Правила зонування територій, що розмежовують зони для сільського та лісового господарства, житлової та промислової забудови, забезпечують раціональне використання земельних ресурсів. Заходи з охорони навколишнього середовища, передбачені національним та регіональним законодавством, захищають екологічну цілісність лісів, водних об'єктів та інших природних активів. Крім того, політика, що сприяє сталому розвитку сільського господарства та

відповідальному видобутку корисних копалин, сприяє довгостроковому збереженню ресурсів та економічній життєздатності.

Створення сприятливого бізнес-середовища має важливе значення для залучення інвестицій, розвитку підприємництва та стимулювання економічного зростання в Дружбівській територіальній громаді. Спрощення адміністративних процедур реєстрації бізнесу, ліцензування та отримання дозволів зменшує бюрократичні бар'єри та сприяє створенню нових підприємств. Податкові пільги, гранти та субсидії, що надаються на національному, регіональному та місцевому рівнях, стимулюють інвестиції у пріоритетні сектори, такі як сільське господарство, переробка сільськогосподарської продукції, туризм та відновлювана енергетика. Ініціативи з розвитку інфраструктури, зокрема доріг, комунальних послуг та телекомунікацій, покращують зв'язок та доступність, підвищуючи привабливість територій для інвесторів та бізнесу. Окрім економічних міркувань, нормативно-правова підтримка поширюється на ініціативи соціального розвитку, спрямовані на підвищення добробуту та людського капіталу Дружбівської територіальної громади [62].

Освітні реформи, що підтримуються національною та регіональною політикою, спрямовані на підвищення якості шкільної освіти та надання можливостей для навчання впродовж життя. Послуги охорони здоров'я, програми соціальної допомоги та культурні об'єкти посилюються завдяки цільовим інвестиціям та партнерству між державними установами, організаціями громадянського суспільства та приватними зацікавленими сторонами. Інвестуючи в освіту, охорону здоров'я та соціальну інфраструктуру, територіальна громада прагне підвищити загальну якість життя та сприяти інклюзивному економічному розвитку.

Отже, співпраця органів місцевого самоврядування з територіальною громадою є основою економічного розвитку Дружбівської територіальної громади, забезпечує необхідний фундамент для зростання. Громада намагається використовувати свої природні, людські та економічні ресурси на

благо своїх мешканців та зацікавлених сторін. Узгоджуючи національну, регіональну та місцеву політику з особливостями регіону та прагненнями населення закріпити шлях до стійкого та динамічного розвитку з новими можливостями зі збереженням унікальності регіону, постійно оновлюючи форми та методи публічного управління.

Таким чином, діяльність органів місцевого самоврядування в управлінні громадою регламентується винятково на підставі законів, відкритості, справедливості. Представники влади повинні чітко усвідомлювати, що без тісної співпраці з громадою, відбудова територій та покращення якості життя не відбудеться. Тільки в результаті спільної праці органів місцевого самоврядування та територіальної громади можна покращити рівень життя регіону.

2.2 Використання нормативно-правової бази в управлінні якісним життям населення територіальної громади

Основний закон нашої держави закріплює положення, відповідно до яких села, селища і міста можуть об'єднуватися на засадах спільного договору з урахуванням спільної комунальної власності, кошти бюджетів задля виконання спільних проєктів, фінансування підприємств, організацій, створювати органи та служби (ч.3 ст.142)

У червні 2014 року набув чинності Закон України «Про співробітництво територіальних громад» № 1508-VII. У територіальних громадах з'явилися нормативно визначені інструменти об'єднання економічних та людських ресурсів для вирішення проблемних питань щодо розрахування та економії бюджету, створення спільних підприємств різних форм власності, органів і служб для реалізації спільних проєктів тощо. Практичне застосування положень вказаного вище закону засвідчило, що місцеві проблеми повинні вирішуватися через інвестиційну діяльність, спільне створення, фінансування, утримання підприємств задля створення нових робочих місць, покращення

якості життя населення територіальної громади та регіону.

З оновленням законодавчої бази та урахуванням актуальних потреб населення, у населення територіальної громади з'явилась можливість добровільного об'єднання територіальних громад для співробітництва.

Завдання державно-громадського управління населенням територіальної громади успішно вирішувати питання правового, економічного, соціального та організаційного характеру серед суб'єктів співпраці.

Співробітництво територіальних громад різних регіонів задля спільного шляху до успіхів сприятиме запровадженню в Україні реального ефективного виконання органами місцевого самоврядування своїх функцій та обов'язків, надання якісних, соціальних послуг населенню, а також зростанню добробуту життя в суспільстві, особливо на територіях прикордоння та ведення бойових дій.

В управлінні територією та громадами представники влади повинні усвідомлювати відповідальність щодо недотримання верховенства прав та свобод людини і громадянина. Дбайливе ставлення до потреб та вимог населення громади, забезпечення гідних умов для життя та праці – це можливість зберегти та розвивати духовні та культурні цінності і традиції міста, відстоювати демократичні засади розвитку суспільства, що зміцнить довіру до місцевого самоврядування.

Важливим документом є Статут територіальної громади міста Суми, ухвалений Сумською міською радою від імені територіальної громади. Не можемо не сказати про результат плідної діяльності членів територіальної громади та дій міської влади. Статут був ухвалений керуючись Конституцією України, положенням Європейської хартії місцевого самоврядування, законами України.

До переліку основних документів, соціальних та економічних програм розвитку Сумщини можна віднести:

1. Містобудівну документацію.

2. Програми розвитку Сумської міської територіальної громади.
3. Бюджет Сумської міської територіальної громади.
4. Документи про економічний і соціальний стан Сумської міської територіальної громади.
5. Накази начальника Сумської міської військової адміністрації.
6. Розпорядження начальника Сумської міської військової адміністрації.
7. Рішення міської ради та виконавчого комітету.
8. Розпорядження міського голови.

Щодо регуляторної діяльності то, планування, оприлюднення, відстеження результативності підвищення якості життя населення територіальної громади фіксується у відомостях, регуляторних актах з використанням якісних показників.

Отже, розвиток територій та громад в умовах світових перетворень, змін кордонів та пріоритетів в усьому світі, період трансформацій має безліч проблем. Одним з головних шляхів побудови міцної територіальної громади в державі з якісними умовами життя та економічного зростання є тісна співпраця населення територіальної громади з державною владою, а також результатом спільних дій та обміном досвіду між територіальними громадами України. В результаті оновлення законодавства відповідно до сучасних подій, використання модернізованих методів управління, впровадження інвестицій та інновацій, системного підходу до покращення якості життя населення територіальної громади, можливий перехід на новий рівень розвитку суспільства.

2.3 Аналіз економічного розвитку Дружбівської територіальної громади як показник якості життя населення

Для кращого усвідомлення щодо розвитку регіону, можливості зацікавити інвестиційно-інноваційні проєкти, розглянемо фінансування та облік доходів в Дружбівській територіальній громаді. Основними економічними завданнями регіону є складання та виконання бюджетних програм, контроль за дотриманням законодавства у бюджетній сфері та використанням бюджетних коштів, забезпеченням функціонування бюджетних установ міської ради. Бухгалтерський облік ведеться шляхом застосування меморіально-ордерної системи. За підсумками 2022 року маємо наступну інформацію про облік грошових коштів [37]. Облік грошових коштів:

- всього на рахунках, відкритих в Казначействі станом на 01.01.2022 року обліковується залишок 62756 гривень;
- залишок грошових коштів у готівці, які знаходяться в касі установи станом на 01.01.2024 року відсутній.

Залишки коштів на інших рахунках загального фонду станом на 01.01.2024 року відсутні. Облік доходів відображений в таблиці 2.1

Таблиця 2.1 – Облік доходів Дружбівської міської ради за 2022 рік

Надходження	Сума (грн)
Доходи за бюджетними асигнуваннями	20669536
Поточні видатки	18381628
Цільове фінансування	867826
Міжбюджетні трансфerti	1420083
Власні надходження	–

Кошти, отримані як плата за послуги	31880
Від плати за послуги	—
Від додаткової (господарської) діяльності	2100
Від оренди майна бюджетних установ	24660
Від реалізації майна	5120
Цільове фінансування	18080
Інші джерела власних надходжень	463453
Цільове фінансування	125933
Інші надходження спеціального фонду	9226874
Поточні видатки	1245464
Цільове фінансування	7863309
Міжбюджетні трансфerti	118100

Джерело: [58]

Доходи за бюджетними асигнуваннями: загальна сума надходжень становить 20669536 грн.

Сума отриманих асигнувань для здійснення поточних видатків по загальному фонду 18381628 грн. Сума цільового фінансування по загальному фонду складає 867826 грн. [45].

Сума міжбюджетних трансфертів по загальному фонду складає 1420083 гривень.

Щодо власних надходжень – кошти, отримані, як плата за послуги станом на 01.01.2024 р. нараховано доходів за послуги – 31880 грн.

Від додаткової (господарської) діяльності – 2100 грн.

Від оренди майна бюджетних установ – 24660грн., (надходження у загальній сумі 29246,83 грн. плюс дебіторська заборгованість на 01.01.24р. – 0,00грн., мінус дебіторська заборгованість на 01.01.23 р. – 4586,72 грн., плюс

кредиторська заборгованість на 01.01.23р. – 0,00 грн. та мінус кредиторська заборгованість на 01.01.24 р. -0,00 грн.).

Від реалізації майна – 5120 грн.

Сума цільового фінансування складає 18080 гривень.

Кошти, отримані за іншими джерелами власних надходжень: станом на 01.01.2024 р. отримано доходів за іншими джерелами власних надходжень у сумі 463453 грн. Сума цільового фінансування складає – 125933 грн.

Кошти, отримані за іншими надходженнями спеціального фонду: загальна сума надходжень 9226874 грн. Сума отриманих асигнувань для здійснення поточних видатків по спеціальному фонду 1245464 грн. Сума цільового фінансування складає 7863309 грн.

Сума міжбюджетних трансфертів, по спеціальному фонду, складає 118100 гривень.

Облік витрат, загальна сума касових витрат за 2023 рік загального фонду 20669536 грн. Інші витрати за обмінними операціями складають 381430 гривень.

Облік розрахунків відображено в таблиці 2.2

Таблиця 2.2 – Облік розрахунків Дружбівської міської ради за 2023 рік

Загальна сума касових витрат за 2023 рік (загальний фонд)	20669536
Інші витрати за обмінними операціями	381430
Витрати на відрядження (КЕКВ 2250)	19185
Залишкова вартість при безоплатній передачі основних засобів	362245
Інші витрати за необмінними операціями	960277
Решта поточних витрат	19521725
Витрати на виготовлення продукції (надання послуг, виконання робіт)	32707
Загальна сума трансфертів	1538183

Джерело: [58]

Розрахунки по загальному фонду – за загальним фондом дебіторська заборгованість станом на 01.01.2024 року відсутня. Кредиторська заборгованість по загальному фонду станом на 01.01.2024 року відсутня [61].

Розрахунки по спеціальному фонду – дебіторська заборгованість по доходах станом на 01.01.2024 р. відсутня, по видаткам дебіторська заборгованість станом на 01.01.2024р. також відсутня.

Кредиторська заборгованість за бюджетними коштами за спеціальним фондом по доходах на 01.01.2024р. відсутня, по видаткам кредиторська заборгованість також відсутня.

Фінансовий результат –виконання кошторису станом на кінець звітного періоду – 5965425 грн.

Власний капітал відображений в таблиці 2.3

Таблиця 2.3 – Власний капітал Дружбівської міської ради за 2023 рік

Початковий залишок (пасив балансу)	20040747
Зарахування об'єктів капітальних інвестицій	63000
Введення в експлуатацію твердопаливного котла	63000
Оприбутковані основні засоби	8523674
КЕКВ 2240 загальний фонд	660364,70
КЕКВ 2240 спеціальний фонд	6633000
Дороги комунальної власності (ремонт дороги по вул. Марченка І., м.Дружба)	-
Оприбутковані інші необоротні активи	225541
Безоплатно отримані основні засоби	114499
Отриманий знос на безоплатно отримані основні засоби	4900
Безоплатно отримані інші необоротні активи	11434
Нарахування зносу на безоплатно отримані інші необоротні активи	5717
Нарахування амортизації на безоплатно отримані активи минулих років	95341
Вибуття основних засобів	

Безоплатна передача основних засобів	975800
Списання основних засобів	43293
Вибуття інших необоротних активів	
Списання інших необоротних активів	48921
Залишок на кінець звітного періоду (пасив балансу)	27804923
Розбіжності між сумою власного капіталу та первісною вартістю основних засобів	912798
Нарахування зносу на безоплатно отримані основні або інші необоротні активи	912798
Знос за попередні роки	806840
Знос за 2023 рік	105958
Нарахована квартальна амортизація на безоплатно отримані основні засоби	95341
Отриманий знос при безоплатному отриманні основних засобів	4900
Нарахування зносу на безоплатно отримані інші необоротні активи	5717

Джерело: [58]

Залишок на початок звітного періоду по пасиву балансу склав 20040747 гривень. За 2023 рік здійснено зарахування об'єктів капітальних інвестицій до складу основних засобів у сумі 63000 гривень (введено в експлуатацію твердопаливний котел придбаний у минулому році), оприбутковані придбані основні засоби на суму 8523674 грн. (в тому числі по КЕКВ 2240 на загальну суму 7293365 грн. загальний фонд – 660364,70 грн. і спеціальний фонд – 6633000грн.) оприбуткування доріг комунальної власності після введення в експлуатацію після поточного середнього ремонту комунальної дороги по вул. Марченка І. м. Дружба Шосткинського району Сумської області) та інші необоротні активи на загальну суму 225541 гривень [56].

Також безоплатно отримані основні засоби на суму 114499 гривень, отриманий знос на безоплатно отримані основні засоби у сумі 4900 гривень,

безоплатно отримані інші необоротні активи у сумі 11434 гривень, а також нарахування зносу на безоплатно отримані інші необоротні активи на суму 5717 гривень, нарахована квартальна амортизація на безоплатно отримані активи минулих років у сумі 95341 грн., вибуття основних засобів (безоплатна передача) у сумі 975800 грн., вибуття (списання) основних засобів на суму 43293 грн., вибуття (списання) інших необоротних активів на суму 48921 грн.

Залишок на кінець звітнього періоду по пасиву балансу склав 27804923 гривень.

Розбіжності між сумою власного капіталу на звітну дату та первісною вартістю основних засобів у сумі 912798 гривень пояснюється такими причинами як нарахуванням зносу на безоплатно отримані основні або інші необоротні активи в сумі 912798 гривень (а саме: 806840 гривень за попередні роки та 105958 гривень за 2023 рік (95341 грн.- нарахована квартальна амортизація на безоплатно отримані основні засоби, оприбутковано отриманий знос при безоплатному отриманні основних засобів - 4900грн., нарахування зносу на безоплатно отримані інші необоротні активи у сумі 5717грн.).

Доходи:

Загальна сума 19627092 гривень, із них:

- отримано бюджетних асигнувань загального фонду(за мінусом трансфертів та цільового фінансування) в звітному періоді – 18381627,79 гривень;
- бюджетні асигнування спеціального фонду в звітному періоді складають 1245464,50 грн.

Витрати:

Загальна сума витрат - 22434322 гривень, в тому числі:

- за обмінними операціями – 19935862 грн.;
- за необмінними операціями – 2498460 грн.;

Витрати за обмінними операціями – 19935862 грн, із них:

- на виконання бюджетних програм – 19521725 грн;

- на виготовлення продукції (надання послуг, виконання робіт) – 32707грн;
- на оплату праці – 9925871 грн;
- відрахування на соціальні заходи – 2226643 грн.;
- матеріальні витрати – 6500316 грн.;
- амортизація – 901602 грн.

Витрати та доходи відображені на рисунку 2.1

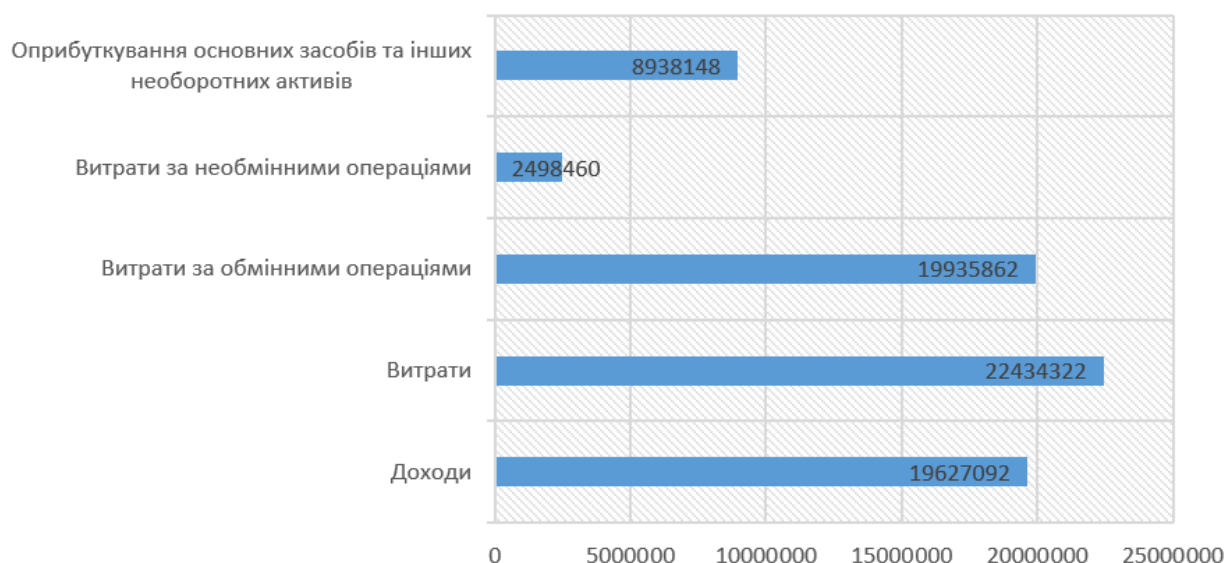


Рисунок 2.1 Витрати та доходи Дружбівської міської ради за 2023 рік

Джерело: сформовано автором за даними [58].

За 2023 рік було оприбутковано основних засобів та інших необоротних активів на загальну суму 8938148 гривень, в тому числі надійшло на суму 8875148 гривень та переведено із залишку незавершених капітальних інвестицій на початок року в загальній сумі 63000 гривень.

Таким чином, підсумовуючи показники основних чинників економічного розвитку регіону, що відповідно стосується якості життя населення територіальної громади, можна виділити проблемні питання, що потребують вирішення, як до речі притаманні багатьом регіонам України:

– брак власних коштів підприємств для здійснення інвестування в розвиток інфраструктури;

- безробіття та наявність тіньової економіки;
- незадовільний стан житлово-комунального господарства (зношеність мереж теплопостачання та частково водопровідно-каналізаційного господарства);
- забрудненість берегів річок, ставків побутовими відходами;
- дисбаланс попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці, що дає можливість для відкриття та створення нових фізичних та юридичних осіб у сферах виробничої діяльності;
- залишається низьким рівень фінансування медичної галузі та недостатнє кадрове забезпечення кваліфікованими медичними працівниками;
- недостатній рівень гуманітарних послуг, необхідність продовження роботи щодо подальшого проведення матеріально – технічного забезпечення та проведення ремонту міських дошкільних навчальних закладів, надання матеріальної допомоги загальноосвітнім закладам, культури і спорту;
- незадовільна забезпеченість потреб населення в пасажирських перевезеннях.

Вирішення вищезазначених проблемних питань будуть сприяти підвищенню авторитету Дружбівської територіальної громади та органів публічного управління громадою, піднесенню їх авторитету серед населення та закріпленню довіри до влади.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1 Формування ефективних стратегій для покращення якості життя населення територіальної громади

В умовах сьогодення обумовлена необхідність розробки та впровадження ефективних стратегій для поліпшення життя населення в умовах регіональної специфіки. Сучасні виклики, такі як демографічні зміни, економічні та соціальні перетворення, а також загальні і глобальні тенденції, роблять цю тему надзвичайно актуальною. Пошук інноваційних підходів до підвищення якості життя в регіонах є важливою складовою сталого розвитку та забезпечення добробуту громадян.

При цьому спостерігаються демографічні зміни. А саме зменшення народжуваності та зростання смертності призводять до старіння населення, що створює додаткові навантаження на систему охорони здоров'я та соціальні послуги. При цьому міграція населення змінює демографічний склад регіонів, що може призвести до виникнення соціальних проблем. Враховуючи вищезазначені фактори, розробка та впровадження ефективних стратегій управління процесами підвищення якості життя в регіональних умовах стає надзвичайно важливою задачею.

Дружбівська територіальна громада може виступати як ключовий гравець у цьому контексті, важливо розглядати конкретні аспекти її діяльності для досягнення цієї мети та як результату покращення якості життя населення територіальної громади. Розвиток ефективних програм здоров'я та соціального забезпечення з урахуванням старіння населення та зростання вимог до медичних та соціальних послуг, Дружбівська територіальна громада може активно взяти участь у створенні та впровадженні програм, спрямованих

на поліпшення доступності та якості охорони здоров'я та соціального забезпечення [32]. Розвиток інноваційних форматів медичних послуг, впровадження технологій та партнерства з місцевими медичними установами можуть значно покращити стан справ у цій сфері. Привабливість регіону для молоді та фахівців з урахуванням демографічних змін, пов'язаних з міграцією та урбанізацією населення.

Важливо створити привабливі умови для молоді та фахівців. Розвиток освіти, науки, інвестицій та інновацій може стати ключовим фактором для залучення та утримання талановитих людей у регіоні. Дружбівська територіальна громада може сприяти розвитку цих сфер через підтримку освітніх ініціатив, створення наукових центрів та інкубаторів для стартапів; створення інфраструктури для активного способу життя.

Проективне управління інфраструктурою міста може сприяти покращенню якості життя. Розвиток громадських просторів, вело доріжок, парків, спортивних майданчиків та культурних центрів може створити умови для активного способу життя, зниження рівня стресу та підвищення загального самопочуття населення. Розвиток інформаційних технологій та цифровізація, впровадження сучасних технологій може – покращити якість життя громади. Розробка електронних сервісів для отримання інформації, взаємодія з органами державної влади та отримання громадської думки, може зробити управління регіоном більш ефективним та відкритим.

Застосування цих стратегій в контексті Дружбівської територіальної громади може сприяти вирішенню актуальних проблем та сприяти сталому розвитку регіону, покращуючи якість життя його мешканців [56].

Випливають економічні та соціальні перетворення. Нерівномірність економічного розвитку між регіонами призводить до виникнення диспропорцій у рівні життя населення. Зміни в соціальній структурі суспільства, такі як зростання ролі жінок та людей з інвалідністю, поява нових професій вимагають адаптації соціальних послуг.

На прикладі Дружбівської територіальної громади можна надати цінні

відомості та практичні рекомендації для інших регіонів, що стикаються із схожими проблемами і сприяти вдосконаленню підходів до регіонального управління та розвитку.

У сучасному світі управління процесами підвищення якості життя на регіональному рівні визнається однією з найважливіших завдань для сталого розвитку. Дружбівська територіальна громада розташована в Північній частині України, Шосткинському районі Сумської області і є яскравим прикладом того, як ефективне управління може позитивно вплинути на якість життя мешканців регіону. Можна розглянути ключові аспекти управління процесами підвищення якості життя в Дружбівській територіальній громаді.

Економічна стратегія та диспропорції у регіональному розвитку: Дружбівська територіальна громада може служити прикладом ефективного вирішення проблем нерівномірності економічного розвитку. Розробка та впровадження стратегій економічного розвитку, спрямованих на стимулювання підприємництва, розвиток малого та середнього бізнесу, а також залучення інвестицій, може вирішити диспропорції між різними районами.

Додатково, впровадження програм для розвитку інфраструктури та підтримки нових галузей може сприяти більш рівномірному розподілу економічного потенціалу; адаптація соціальних послуг до змін в соціальній структурі. Дружбівська територіальна громада може спрямовувати зусилля на розробку і впровадження інклюзивних програм та сервісів, спрямованих на підтримку різних груп населення. Наприклад, створення центрів зайнятості для жінок, розробка доступних інфраструктурних рішень та соціальних програм може покращити рівень життя всіх верств населення. Публічна участь та громадська активність – залучення громади до процесу управління та прийняття рішень є ключовим аспектом успішного регіонального розвитку [62].

Дружбівська територіальна громада може вдосконалити механізми громадської участі через організацію громадських форумів, ініціювання

обговорень та регулярний обмін інформацією між органами місцевого самоврядування та громадою. Це сприятиме формуванню спільної візі для розвитку регіону та забезпечить урахування потреб та думок різних груп населення, використання технологій для оптимізації управління, що в сучасному світі технології є потужним інструментом для управління процесами підвищення якості життя. Дружбівська територіальна громада може інвестувати у цифрові рішення для ефективного моніторингу і аналізу соціальних та економічних показників. Це допоможе приймати обґрунтовані рішення, підтримувати ініціативи, що спрямовані на підвищення якості життя, та забезпечити прозоре управління регіоном.

Дружбівська територіальна громада може слугувати прикладом для інших регіонів, як управлінням економічним та соціальним розвитком, де можна досягти покращення якості життя населення.

У контексті викликів, пов'язаних із війною та їх впливом на економіку та якість життя, Дружбівська територіальна громада може приймати рішучі заходи для відновлення та підвищення якості життя своїх мешканців. Ось деякі напрями, які можна розглядати: економічне відновлення та розвиток – для покращення економічної ситуації в регіоні вдосконалити інвестиційну привабливість території, сприяти розвитку місцевих підприємств та привабленню нових бізнес-проектів.

Розробка програм підтримки малих та середніх підприємств, надання фінансових стимулів для підприємців, а також сприяння експортно-імпортним операціям [63]. Щоб забезпечити економічне відновлення регіону впроваджуються соціальні програми та підтримка населення. Це може включати в себе надання допомоги по безробіттю, соціальні виплати та програми реабілітації для тих, хто постраждав внаслідок конфлікту. Створення центрів надання правової допомоги та консультацій також може покращити соціальний захист громади; енергоефективність та зменшення залежності від імпортних ресурсів з урахуванням підвищення тарифів на комунальні послуги. Дружбівська територіальна громада може вкладати у програми

енергоефективності та зменшення залежності від імпортованих ресурсів. Сприяння використанню альтернативних джерел енергії та впровадження сучасних технологій, може допомогти знизити витрати на комунальні послуги для мешканців. Громадська участь та комунікація може сприяти громадській участі у прийнятті рішень і відкритій комунікації, що є ключовими аспектами ефективного публічного управління кризовою ситуацією. Організація громадських обговорень, створення платформ для вираження думок та врахування потреб мешканців може сприяти формулюванню збалансованих стратегій розвитку регіону.

Враховуючи вищенаведені підходи, Дружбівська територіальна громада може активно працювати над відновленням та підвищенням якості життя своїх громадян, незважаючи на виклики, пов'язані з воєнним конфліктом. Результати цих зусиль можуть служити важливим досвідом для інших регіонів, які знаходяться в подібних умовах.

3.2 Структурні напрямки удосконалення процесів управління задля покращення якості життя населення територіальної громади

Повоєнне відновлення потребуватиме надто багато часу, а за умови таких низьких темпів змін, які ми мали після останньої фінансової кризи, воно може затягнутися на кілька десятиріч. Основним завданням на перший етап відбудови має стати суттєве пришвидшення темпів розвитку за рахунок зміни парадигми останніх десятиріч та максимального використання інноваційно-інвестиційних процесів, внутрішнього суспільного поштовху до змін. Впродовж найближчих років має відбутися не просто повернення за основними показниками рівня життя до довоєнних значень, а значний прогрес, принаймні, за окремими складовими [37].

Для того, щоб відновити країну і забезпечити високий рівень життя населення, необхідно відновлення інфраструктури:

- залучення міжнародної допомоги;

- відновити промисловість;
- залучати необхідно кошти з державного бюджету, а також приватні інвестиції для відновлення житлового фонду;
- відновити соціальні послуги, збільшити фінансування з державного бюджету та ін.

Відновлення України є складним і тривалим завданням. Для успішного його виконання необхідно спільні зусилля держави, бізнесу та громадськості. Одним із важливих кроків у підвищенні якості життя мешканців Дружбівської громади було надання якісних комунальних послуг. Сучасні дороги, водопостачання, система відведення стоків та інші інфраструктурні об'єкти стали гарантом зручності та безпеки для жителів. Завдяки інвестиціям у комунальні послуги, якість водопостачання та системи збору та обробки відходів значно покращилися.

З іншого боку, Дружбівська громада активно сприяє розвитку місцевої економіки, залучаючи інвесторів і розвиваючи підприємницьку діяльність. Це призводить до створення нових робочих місць, підвищення рівня доходів мешканців та забезпечення доступу до різноманітних товарів і послуг, що сприяє загальному покращенню якості життя мешканців громади.

Дружбівська територіальна громада має на меті стати екологічно чистою територією. Для цього впроваджуються заходи щодо зменшення забруднення, захисту природи та збереження біорізноманіття. Вона має розвивати цифрову інфраструктуру та послуги, щоб забезпечити мешканцям доступ до сучасних технологій. Це сприяє підвищенню ефективності та якості життя. І не менш важливим є те, щоб пропагувати здоровий спосіб життя серед мешканців. Для цього проводяться заходи з фізичного виховання, здорового харчування та профілактики захворювань.

Успішне управління процесами підвищення якості життя неможливе без активної участі громади. Дружбівська територіальна громада сприяє розвитку громадських організацій та залученню мешканців до прийняття рішень, які

стосуються їхнього регіону. Це зміцнює взаємодію між владою та громадою та сприяє розвитку регіону

Можливими напрямками подальшого розвитку можуть бути:

- екологічна стійкість, впровадження зелених технологій, сортування відходів та інші заходи для збереження навколишнього середовища;
- розвиток інновацій, підтримка стартапів, створення інноваційних центрів та сприяння високотехнологічним галузям;
- розбудова інфраструктури для активного відпочинку, створення парків, спортивних майданчиків та рекреаційних зон для всіх мешканців;
- покращення доступу до освіти, розширення та впровадження сучасних методик навчання;
- розвиток туризму та культурних заходів, привертання туристів, організація фестивалів та інших культурних подій.

Розвиток соціального захисту населення, включає в себе забезпечення доступності медичних послуг, соціальних виплат, житла та інших соціальних благ для всіх мешканців. Залучення молоді, включає в себе створення молодіжних центрів, проведення молодіжних заходів, надання молодим людям можливостей для навчання та працевлаштування. Розвиток підприємництва – створення умов для розвитку малого і середнього бізнесу, надання підтримки підприємцям [48].

Інклюзивність – забезпечення доступності послуг і ресурсів для всіх мешканців, незалежно від їхнього соціального статусу, віку, статі, інвалідності тощо. За останні кілька років Дружбівська територіальна громада досягла значних досягнень у багатьох сферах. Продовжуючи розглядати ключові аспекти успішного управління для підвищення якості життя в регіоні, розглянемо ще деякі важливі питання.

У сфері житлового будівництва для забезпечення комфортного та доступного житла для мешканців громади важливо розвивати соціальне будівництво. Розробка житлових проєктів, які враховують потреби різних соціальних груп, може значно покращити житлові умови.

У галузі цифрової трансформації потрібно впровадження цифрових технологій в адміністративних та громадських послугах, що дозволить спростити бюрократичні процедури та покращити доступ до інформації. Щодо розвитку малого та середнього бізнесу, то підтримка малого підприємництва сприяє створенню нових робочих місць та розвитку локальної економіки. Заохочення підприємців до інвестицій у Дружбівську територіальну громаду допомагає розвивати його потенціал [52].

Розвиток інфраструктури для молоді – спортивні майданчики, молодіжні центри та освітні ініціативи повинні бути спрямовані на розвиток молоді та створення для них можливостей для самореалізації та ефективної комунікації. та звітність.

Важливим аспектом управління є відкритість перед громадою, регулярна комунікація щодо досягнень, планів та можливих проблем.

Управління процесами підвищення якості життя в громаді є добрим прикладом для інших регіонів. Важливо і надалі працювати над інноваціями, підвищувати ефективність програм і забезпечувати розвиток, який відповідає потребам і бажанням мешканців. Тільки завдяки спільним зусиллям можна досягти сталого розвитку та підвищення якості життя даному регіоні та в усій Україні. Абсолютно правильно визначено, що успіх управління процесами підвищення якості життя в Дружбівській територіальній громаді є цінним досвідом для інших регіонів. Продовження інновацій, підвищення ефективності програм та активна участь громади допомагають не тільки забезпечити відновлення після воєнних подій, але й розбудовувати стійкі та динамічні моделі розвитку.

Інновації в економіці та підприємництві: продовження стимулювання інновацій в галузі економіки може включати в себе розвиток технологій,

впровадження цифрових рішень у бізнес-процесах та створення інкубаторів для стартапів. Підтримка місцевих підприємств та підприємництва може допомогти вирішувати завдання щодо створення нових робочих місць та підвищення економічного розвитку; розвиток соціальних програм: подальший розвиток соціальних програм, спрямованих на підтримку вразливих груп населення, може включати в себе програми зайнятості для молоді та жінок, підтримку ветеранів, а також реабілітаційні та освітні ініціативи. Створення центрів надання психологічної та медичної допомоги також може виявитися корисним для мешканців; управління інфраструктурою та енергоефективність: продовження вдосконалення місцевої інфраструктури та здійснення заходів щодо енергоефективності може включати в себе розробку проектів з реконструкції і покращення доріг, водопостачання та систем водовідведення [60]. Розвиток «зелених» технологій та стимулювання використання відновлювальних джерел енергії також може забезпечити сталість та ефективність інфраструктурних рішень; активна комунікація та взаємодія з громадою: важливим елементом є забезпечення активної взаємодії та залучення громади до процесу управління. Регулярні громадські форуми, анкетування та консультації можуть допомогти зрозуміти потреби та побажання мешканців, що в свою чергу дозволяє ефективніше вирішувати проблемні ситуації.

Загалом, поєднання цих стратегій та постійне пристосування до змін в умовах може продовжити позитивний вплив управління процесами підвищення якості життя в Дружбівській територіальній громаді, роблячи її важливим прикладом для інших регіонів в Україні.

3.3 Удосконалення процесів підвищення якості життя населення регіону за матеріалами Дружбівської територіальної громади

В умовах сьогодення обумовлена необхідність розробки та впровадження ефективних стратегій для поліпшення життя населення територіальної громади в умовах регіональної специфіки. Сучасні виклики такі як демографічні зміни, економічні та соціальні перетворення, загальні глобальні тенденції, а найголовніше ведення бойових дій на прикордонній території України, роблять нашу тему надзвичайно актуальною. Пошук інноваційних підходів до підвищення якості життя населення територіальної громади є важливою складовою сталого розвитку та забезпечення добробуту громадян.

На прикладі Дружбівської територіальної громади можна надати цінні відомості та практичні рекомендації для інших регіонів, що стикаються із схожими проблемами, і сприяти вдосконаленню підходів до регіонального управління та розвитку.

У сучасному світі управління процесами підвищення якості життя населення територіальної громади на регіональному рівні визнається однією з найважливіших завдань для сталого розвитку [60].

Дружбівська територіальна громада, розташована в Північній частині України, Шосткинському районі Сумської області, є яскравим прикладом того, як ефективне управління територіальною громадою може позитивно вплинути на якість життя мешканців регіону. Розглянемо ключові аспекти управління процесами підвищення якості життя в Дружбівській територіальній громаді.

Підвищення якості життя неможливе без стабільного економічного розвитку. Зважаючи на ситуацію в регіоні та його близькість до кордону з країною-агресором, Дружбівська територіальна громада стикається з викликами, пов'язаними із війною, що має негативний вплив на місцеву

громаду. Війна змінила в практично всі аспекти життя людей – ринок праці, інфраструктуру населених пунктів, систему охорони здоров'я, сферу освіти, життєві пріоритети. Військові дії посилили кризові прояви в економіці та суттєво вплинули на рівень та якість життя населення: на тлі падіння національної валюти різко зросли ціни споживчого ринку. Внаслідок нестачі коштів для державного субсидування цін на паливо відбулося кількаразове підняття тарифів на житлово-комунальні послуги.

Системними негативними чинниками погіршення якості життя усіх регіонів України стали відсутність відчуття безпеки; звуження джерел доходів та зниження їх купівельної спроможності через підвищення цін, насамперед, на товари першої необхідності, проблеми з постачанням електроенергії, води та тепла.

Повоєнне відновлення потребуватиме надто багато часу, а за умови таких низьких темпів змін, які ми мали після останньої фінансової кризи, воно може затягнутися на кілька десятиріч [58]. Основним завданням на перший етап відбудови має стати суттєве пришвидшення темпів економічного розвитку за рахунок зміни парадигми останніх десятиріч та максимального використання внутрішньо суспільного поштовху до змін. Впродовж найближчих років має відбутися не просто повернення за основними показниками рівня життя до довоєнних значень, а значний прогрес, принаймні, за окремими складовими. Від нас буде залежати наскільки ми зможемо реалізувати свій потенціал та втілити свої прагнення задля досягнення більш високої якості життя [59].

Одним із важливих кроків у підвищенні якості життя мешканців Дружбівської територіальної громади було надання якісних комунальних послуг. Сучасні дороги, водопостачання, система відведення стоків та інші інфраструктурні об'єкти стали гарантом зручності та безпеки для жителів. Завдяки інвестиціям у комунальні послуги, якість водопостачання та системи збору та обробки відходів значно покращилися.

З іншого боку, Дружбівська громада активно сприяє розвитку місцевої

економіки, залучаючи інвесторів і розвиваючи підприємницьку діяльність. Це призводить до створення нових робочих місць, підвищення рівня доходів мешканців та забезпечення доступу до різноманітних товарів і послуг, що сприяє загальному покращенню якості життя мешканців територіальної громади [32].

Освіта та культура відіграють одну з ключових ролей у формуванні високого рівня якості життя населення територіальної громади. В Дружбівській громаді акцент робиться на розвиток освітніх закладів, підвищенні кваліфікації вчителів та доступі до сучасних навчальних та методичних матеріалів. Культурні заходи, фестивалі та творчі ініціативні заходи сприяють розвитку культурної сфери і збереженню традицій, вшанування пам'яті минулих поколінь.

Соціальний захист населення і доступ до якісної медичної допомоги є однією з найважливіших складових якості життя населення територіальної громади. Дружбівська територіальна громада створила систему соціальної підтримки для уразливих верств населення та інвестує в розвиток медичної інфраструктури. Це дозволяє забезпечити доступну та високоякісну медичну допомогу для усіх мешканців громади [56].

Успішне управління процесами підвищення якості життя неможливе без активної участі місцевого населення. Місцева влада сприяє розвитку громадських організацій та залученню мешканців до прийняття рішень, які стосуються їхнього регіону. Це зміцнює взаємодію між владою та громадою та сприяє розвитку регіону [59].

За останні кілька років Дружбівська територіальна громада досягла значних досягнень у багатьох сферах. Продовжуючи розглядати ключові аспекти успішного управління для підвищення якості життя в регіоні, розглянемо ще деякі важливі питання.

У сфері житлового будівництва для забезпечення комфортного та доступного житла для мешканців громади важливо розвивати соціальне будівництво. Розробка житлових проєктів, які враховують потреби різних

соціальних груп, може значно покращити житлові умови.

У галузі цифрової трансформації потрібно впровадження цифрових технологій в адміністративних та громадських послугах, що дозволить спростити бюрократичні процедури та покращити доступ до інформації. Щодо розвитку малого та середнього бізнесу, то підтримка малого підприємництва сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню показників економічного зростання. Заохочення підприємців до інвестицій у регіон допомагає розвивати його потенціал. Звичайно існують певні фактори, які потрібно враховувати у бізнес-проектах, що впроваджуються в регіоні.

Розвиток інфраструктури для молоді – спортивні майданчики, молодіжні центри та освітні ініціативи повинні бути спрямовані на розвиток молоді та створення для них можливостей для самореалізації та ефективної комунікації. та звітність [58].

Важливим аспектом управління є відкритість перед громадою, регулярна комунікація щодо досягнень, планів та можливих проблем. Управління процесами підвищення якості життя населення в Дружбівській територіальній громаді є добрим прикладом для інших регіонів. Важливим є надалі працювати над інноваціями, підвищувати ефективність та впровадження нових програм економічного зростання і забезпечувати умови, які відповідають потребам і бажанням мешканців територіальної громади. Тільки завдяки спільним зусиллям можна досягти сталого розвитку та підвищення якості життя у цьому регіоні та в усій Україні [61].

Таким чином, управління процесами підвищення якості життя в Дружбівській територіальній громаді, служить яскравим прикладом того, як ефективна організація та співпраця між владою, населенням територіальної громади та представниками малого та середнього бізнесу можуть сприяти позитивним змінам у регіоні. Завдяки інвестиціям в інфраструктуру, розвитку економіки, освіти, культури, соціальному захисту та медичній допомозі, а також активній громадській участі, Дружбівська територіальна громада забезпечила покращення якості життя мешканців територіальної громади.

Проте, важливо розуміти, що це лише початок шляху до сталого підвищення якості життя населення. Зміни в суспільстві та нові виклики завжди створюють потребу в постійному вдосконаленні і розвитку. Дружбівська територіальна громада може служити прикладом та натхненням зараз так і в повоєнному житті для інших регіонів, які прагнуть покращити умови проживання населення в регіоні.

Активна громадська участь, тісний зв'язок між державною владою та населенням територіальної громади, а також стратегічне планування розвитку регіону – є ключовими складовими успіху. Управління процесами підвищення якості життя населення територіальної громади – це складне завдання, але воно вкрай важливе для забезпечення гідного та комфортного життя всіх громадян України. За допомогою спільних зусиль і правильного управління якість життя населення територіальної громади поступово матиме зростання життєвий рівень громадян України.

ВИСНОВКИ

В сучасному світі, де динаміка розвитку політичного, соціально-економічного життя населення постійно змінюється, як на рівні регіону, держави та світової спільноти, управління процесами підвищення якості життя населення територіальної громади виявляється складним завданням. Але завдяки відданості, стратегічному плануванню та взаємодії, можна створити основу для сталого підвищення якості життя населення територіальної громади та визначити шлях до добробуту усіх громадян.

В процесі дослідження ми дослідили теоретичні аспекти управління процесами підвищення якості життя населення територіальної громади в Україні на прикладі Дружбівської територіальної громади. Вищезазначена територіальна громада служить яскравим прикладом того, як ефективна організація та співпраця між органами виконавчої влади та населенням громади сприяють позитивним змінам у регіоні. Звичайно, завдяки зовнішнім негативним чинникам виникають нові виклики для суспільства, але ці факти тільки зміцнюють бажання удосконалити та покращити життя населення територіальної громади.

Систематизували нормативно-правову базу в управлінні процесами підвищення якості життя населення територіальної громади. Удосконалення законодавства з урахуванням усіх кризових явищ та їх впливу на життя громади, є першочерговим завданням законодавчих органів влади в теперішній час та в період повоєнної відбудови. Змінюється світ, життєві цінності, суспільство, з'являються нові виклики, що потребують інвестицій у розвиток науки, освіти, технологій, які стануть в потребі на шляху до зростання економічного потенціалу держави та якості життя населення територіальної громади.

Проаналізувавши економічний стан якості життя населення Дружбівської територіальної громади, з'ясували, що завдяки інвестиціям у інфраструктуру Дружбівської територіальної громади відбувається розвиток економіки регіону, впроваджуються нові освітні програми, відбувається

розвиток культури, малого та середнього бізнесу.

Удосконалюються напрямки державно-громадського управління процесами покращення якості життя населення – це і високий рівень соціального захисту, надання додаткових послуг населенню, якісне медичне обслуговування, а також активна громадська участь населення в житті регіону. Вищезазначені фактори забезпечують покращення якості життя в територіальній громаді. Звичайно важливо зрозуміти, що це лише початок шляху до сталого підвищення якості життя. Ми розглядаємо теоретично та на прикладах як розвивається регіон в умовах воєнного стану. Зміни в усіх сферах розвитку суспільства та нові виклики завжди створюють потребу в постійному вдосконаленні і розвитку. Кризові явища стимулюють знаходити вирішення найскладніших питань щодо розвитку території та громади з метою покращення якості життя населення територіальної громади.

Дружбівська територіальна громада може служити прикладом та натхненням для інших регіонів, які прагнуть покращити умови проживання своїх мешканців. Активна громадська участь, тісний зв'язок між органами місцевого самоврядування та населенням територіальної громади, стратегічне економічне планування – є ключовими складовими успішного розвитку та якісного життя населення.

Організаційно-правові засади управління процесами підвищення якості життя – це складне завдання, але воно вкрай важливе для забезпечення гідного та комфортного життя всіх громадян. Україна показала Світу свій потужний потенціал та прагнення до життя та свободи у вільній державі.

Зусилля Дружбівської територіальної громади є яскравим втіленням успішного державно-громадського управління процесами підвищення якості життя населення територіальної громади в умовах викликів, пов'язаних із війною та економічними труднощами. Дружбівська територіальна громада продемонструвала, що спільна робота державної влади, громади та підприємництва, з урахуванням інвестицій у різні сфери розвитку, від інфраструктури до соціального захисту, свідчать про глибоку відповідальність

влади за підвищення якості життя населення територіальної громади. Активна громадська участь в рішеннях, що стосуються розвитку Дружбівської територіальної громади, створює основу для взаємодії та взаєморозуміння між усіма зацікавленими сторонами.

Проте, важливо підкреслити, що це лише початок шляху і виклики, які виникають внаслідок воєнних дій, вимагають постійної уваги та ефективного та швидкого реагування на події, формування конкурентоспроможного суспільства, вкладання інвестицій у всебічний розвиток та покращення якості життя населення не тільки на рівні територіальної громади, а й на рівні держави. Дружбівська територіальна громада може служити прикладом для інших регіонів України, де виникають подібні проблеми. Створення підґрунтя для співпраці, обміну досвідом та взаємного навчання з урахуванням спільної мети – покращення якісного життя населення територіальної громади, надають темі наукового дослідження великого значення та подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bieliaieva , O., Slavkova, O., Dzeha, V., Krasnykov, Y., & Selivanov , S. (2024). Gestión de riesgos en la administración pública de Ucrania: estrategias e instrumentos. REICE: Revista Electrónica De Investigación En Ciencias Económicas, 12(23), 136–156. <https://doi.org/10.5377/reice.v12i23.18282> URL: <https://www.camjol.info/index.php/REICE/article/view/18282>
2. Bieliaieva Olena. The Influence of Energy-Saving Technologies on the Development of Industrial Society. Global Scientific Trends: Economics and Public Administration. Vol. 3 No. 3 (2024) p.59-77 [URL:https://gst-journal.net.ua/index.php/gst/article/view/21/21](https://gst-journal.net.ua/index.php/gst/article/view/21/21)
3. Chevalier de la légion d'honneur à M. Amartya SEN (Given by Fabien Fieschi, Consul General of France in the USA) (27 ноября 2012). URL:<https://web.archive.org/web/20170820203159/https://boston.consulfrance.org>

/Amartya-Sen-awarded-Legion-of-Honor-Medal-for-Achievements-in-Economics-and

4. Deutsche Nationalbibliothek Record #104382863X // Gemeinsame Normdatei (нем.) 2012—2016. URL: <https://portal.dnb.de/opac.htm>

5. John Kenneth Galbraith (англ.). Encyclopædia Britannica. URL: <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=simpleSearch&cqlMode=true&query=nid%3D118537199>

6. Olena Bieliaieva, Alina Zabolotna. Management of the Processes of Improving the Quality of Life in the Region. COPERNICUS Political and Legal Studies Vol. 2, Issue 4 (December 2023): pp. 32–38 URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/cpls/8/cpls803.pdf>

7. Антохова І.М., Водянка Л.Д., Сибирка Л.А. Напрями вдосконалення регіональної системи управління якістю життя населення. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6854&i=4>

8. Антохова, І.М Інвестиції: практика та досвід №20 2019 С. 29-34. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2019/7.pdf

9. Беляєва О. П., Заболотна А. І. Управління процесами підвищення якості життя регіону за матеріалами Дружбівської ТГ. The 3rd International scientific and practical conference “Modern research in science and education” (November 9-11, 2023) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2023. 1096 p. ISBN 978-1-73981-123-5 URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/11/modern-research-in-science-and-education-9-11.11.2023.pdf> с. 920

10. Беляєва О., Пугач Ю. Зміна парадигми публічного управління: інновації як ключовий стимул економічного зростання мікрорегіонів пріоритетного розвитку. УДК 657 Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін: Збірник наукових праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Полтава, 26 жовтня 2023 р. Полтава, 2023. 900 с. Збірник_ПДАУ_26.10.2023.pdf С. 802

11. Беляєва О.П., Кравченко А.В. Вплив інформаційних інновацій на розвиток економіки України. // Теорія і практика сучасної економіки. Матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції. 2022 рік: збірник тез. Черкаси. 2022. С.90-91

12. Бондаренко А.І. Конкурентоспроможні фахівці, як механізм забезпечення економічної безпеки держави . Шляхи забезпечення якості підготовки фахівців з економіки та підприємництва в умовах інтеграції вітчизняної освіти у міжнародний простір : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної інтернет - конференції з проблем вищої освіти і науки (16 листопада 2017 р.) Харків, ХНАДУ, 2017. С. 12-16. URL: <http://dl.khadi.kharkov.ua/course/view.php?id=622>

13. Бондаренко А.І. Формування механізмів державного регулювання економічної безпеки фінансового сектору України . Збірник статей та тез доповідей за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи» (м. Дніпродзержинськ, 27 травня 2016 р.) / відп. За випуск, професор К. Ю. Богомаз. Д.: ДДТУ, 2016.-С.25-27.

14. Бондаренко В. М., Шершун К. О. Поняття та інструменти територіального маркетингу в контексті стратегічного розвитку регіонів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка: зб. наук. пр. 2012. Вип. 2(36). С. 66-73.

15. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. К., 2017. 107 с.

16. Буднікевич І. Муніципальний маркетинг: теорія, методологія, практика. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. 648 с.

17. Внутрішні та зовнішні ресурси для розвитку громади або чому брак грошей не є первинною проблемою громади? (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук, Маркіян Дацишин. К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 152

с. URL: <http://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/Vnutrishni-i-zovnishni-resursy.pdf>

18. Врегулювання діяльності місцевої влади та її органів: проекти тип. місц. нормат. актів / Анатолій Ткачук. К. : Легальний статус, 2011. 91 с. URL: http://www.csi.org.ua/www/wp-content/uploads/2011/03/book_01_11-prn.pdf

19. Врегулювання механізмів участі громадян в управлінні громадою / Ігор Абрам'юк, Анатолій Ткачук. К. : Легальний статус, 2011. 64 с. URL: http://www.csi.org.ua/www/wp-content/uploads/2011/10/bibl_deputanather_format-prn.pdf

20. Глинський Н. Ю. Формування комплексу маркетингу міста. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика». 2008. № 595. С. 16-22.

21. Громадська участь/залучення громадян. Депутатська діяльність в округах (навчальний модуль) / Олександр Сергієнко, Олег Ватаманюк. К. ІКЦ «Легальний статус», 2016. 92 с. URL: <http://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/Gromadskaychast.pdf>

22. Дацій О. І., Туболец І. І. Раціональне залучення та використання інвестицій для підприємств дорожнього господарства. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 9. С. 5–9.

23. Дейнега О. В., Дейнега І. О. Маркетинг як інструмент розвитку потенціалу послугової діяльності територіальних громад. Логос. Online. 2020. №12. DOI: <https://doi.org/10.36074/2663-4139.12.03>

24. Державна податкова служба України URL: <https://ch.tax.gov.ua/media-ark/local-news/print-539402.html>.

25. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021- 2027 роки та план заходів з її реалізації URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi>

26. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми: Монографія Л. І. Антошкін., Н. М. Бабіч, В. Ф. Беседін, І. В. Беседін, І. К. Бондар; М. М. Якубовський (ред.). Науково-дослід. економічний ін-т Міністерства економіки України. К., 2005. 410 с.
27. Дружбівська міська громада. URL: <https://druzhbivska-gromada.gov.ua> (дата звернення 06.04.2024)
28. Економіка України: глобальні виклики і національні перспективи: Монографія за ред. Беседіна В. Ф., Музиченка А. С.; М-во економіки України, Науково-дослідний екон. ін-т, МОНУкраїни, Умань. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. К.: НДЕІ, 2009. 491 с.
29. Економіка України: стратегічне планування: Монографія Горшкова Н. І. та ін.; за ред. Беседіна В. Ф., Музиченка А. С. Міністерство економіки України та ін. К.: Вид-во НДЕІ, 2008. 499 с.
30. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку. В. М. Геєць, П. Александрова, Т. І. Артьомова, Ю. М. Бажал, О. І. Барановський та ін. за ред. В. М. Гейця. К.: Ін-т екон. прогнозів ; Фенікс, 2003. 1008 с.
31. Єгоров В.Б. (2020). Сучасні напрями розвитку економіки. У Єгоров, В.Б. (Ред.), 3б. наук. пр. молодих учених, аспірантів та студентів. (с. 49). Одеський національний технологічний університет. URL: <https://card-file.ontu.edu.ua/items/50d879e1-372e-45ab-85bd-05d3583f61cc>
32. Заболотна А. Управління процесами підвищення якості життя регіону за матеріалами Дружбівської ТГ. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів і аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента (13-17 листопада 2023 р.). Суми, 2023. С.338
33. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
34. Закон України «Про основи національної безпеки України»: від 19 червня 2003 року №964–IV зі змінами внесеними згідно

закону №3200– IV (3200–15) від 15.12.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351; 2006. № 14. Ст. 116.

35. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

36. Збірник проектів нормативних актів об'єднаних громад. А. Ткачук, О. Сергієнко, О. Врублевський, Н. Наталенко. К.: ІКЦ «Легаль-ний статус», 2016. 144 с. URL: <http://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2016/07/Gromad-obednaniya-SAIT.pdf>

37. Зведений рейтинг обласних центрів України. URL: <https://iri.org.ua/sites/default/files/editor-files/Rating%20of%20Ukrainian%20cities%202021.pdf>

38. Іванов О.Б. (2017) Ефективне управління кризовими ситуаціями в регіональних громадах: досвід Дружбівської ТГ. Екологія.

39. Індекс Джині-2020 у світі: яким був розрив між багатим і бідним населенням. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/04/23/infografika/svit/indeks-dzhyni-2020-sviti-yakym-buv-rozryv-mizh-bahatym-bidnym-naselennyam>

40. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text>.

41. Куйбіда М. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів . Демократичне врядування. 2010. Вип. 5. С. 35-45.

42. Куценко В. І. Соціальні наслідки економічних трансформацій в Україні (регіональний аспект) В. І. Куценко, Л. І. Богуш, І. В. Опалєва. К. : РВПС України НАН України, 1998. 96 с.

43. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад (навчальний модуль) / Ярослав Котенко. К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 44 с. URL: <http://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/Lokalnaidentuchnist.pdf>

44. Матеріали Інституту аналітики та інформації «Повоєнне відновлення України: стратегія та пріоритети». URL:

https://ecoaction.org.ua/vidbuduvaty-krainukrashchoiu.html?gclid=Cj0KCQiAuqKqBhDxARIsAFZELmKQlmuSUznFrqnFwX4-_jEPcmsmeznDdaVMlpeOYewploJw5f-M-W4aApT2EALw_wcB

45. Місцеве самоврядування та децентралізація. Законодавство (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук. К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 80 с.

URL: <http://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/Miscevesamovryaduvannya.pdf>

46. Нормативно-правові акти. URL: <https://druzhbivska-gromada.gov.ua/normativno-pravovi-akti-1540363041/>

47. Офіційний веб-портал Дружбівської міської громади 2024 URL: <https://druzhbivska-gromada.gov.ua/>.

48. Петкова Л. О. Економічне зростання в Україні: регіональний вимір / Леся Омелянівна Петкова. Черкаси : ЧДТУ, 2004. 271 с.

49. Поняття та функції місцевого самоврядування в URL: https://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/17929/.

50. Почеп О.В. (2021, 8 січня). Повоєнне відновлення України: стратегія та пріоритети. URL: <https://ecoaction.org.ua/pro-nas>

51. Пояснювальна записка про виконання бюджету Дружбівської міської територіальної громади за 9 місяців 2023 року.

52. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

53. Програма розвитку ООН. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/khto-my-ta-chym-zaymayemosya>

54. Про Концепцію державної регіональної політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001#Text>

55. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

56. Про надання податкових пільг зі сплати податків та визнання земельних ділянок непридатними для використання. URL: <https://druzhbivska-gromada.gov.ua/2024-13-47-45-06-02-2024/>

57. Рада і депутат: робота в ім'я громади. Залучення громадськості до підготовки та ухвалення рішень органами місцевого самоврядування та розвитку громад. / А. Ткачук, Є. Фишко, Ю. Ганущак та ін. К.: Ін-т громадян. сусп-ва: ІКЦ «Леста», 2006. 232 с. URL: <http://www.csi.org.ua/www/wp-content/uploads/2009/05/rada-a-a.pdf>

58. Сайт Дружбівської міської громади. URL: <https://druzhbivska-gromada.gov.ua/>

59. Сміт Ентоні. Культурні основи націй: ієрархія, завіт та республіка. / 3 англ. пер. Петро Тарашук. К.: ЕСЕМ Медіа Україна, 2010. <http://litopys.org.ua/smith/smc.htm>

60. Смирнова Т.В. Управління регіональним розвитком: теорія і практика, Харків, 2020. С.111-123.

61. Соціологічна група «Рейтинг» від імені Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту. URL: https://vgolos.ua/news/u-vseukrayinskomu-reytingu-lviv-opinivsia-nizhche-svoyih-susidiv_1408851.html

62. Стале ендегенне зростання регіонів України в умовах децентралізації: монографія / ред. І. З. Сторонянська. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2019. 501 с.

63. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук, Василь Кашевський, Петро Мавко. К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 96 с. URL: <http://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/Strategichne-planuvannya.pdf>

64. Стратегія розвитку Дружбівської ТГ. URL: <https://druzhbivska-gromada.gov.ua/>

65. Тарасюк О.М. (2018, 20 лютого). Стратегія розвитку Дружбівської міської громади. URL: <https://druzhbivska-gromada.gov.ua/>

66. Тарасюк О.М. (2018, 7 лютого). Дружбівська міська громада. URL: <https://druzhbivska-gromada.gov.ua/arhiv-dokumentiv-16-52-18-07-02-2018/>
67. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001#Text>
68. Фінанси та бюджет об'єднаної громади (навчальний модуль) / Ніна Наталенко. Київ, ІКЦ «Легальний статус», 2016. 72 с. URL: <http://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/Finansu-ta-budjet.pdf>
69. Хто такий міський голова і як його обирати. Автори: Козоріз Віктор, Третецький Василь Інститут громадянського суспільства 2001. 56 с. URL: <http://www.csi.org.ua/www/wp-content/uploads/2009/05/golova.pdf>
70. Цілі Сталого розвитку. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>
71. Шевчук О. Ю. Територіальний маркетинг як ефективний інструмент та перспективний напрямок сучасного менеджменту. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2012. № 2(18). С. 308-314.
72. Як змінилися основні економічні показники в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/26/infografika/suspilstvo/yak-zminylysia-osnovni-ekonomichni-pokaznyky-ukrayini-momentu-obrannya-zelenskoho>